

Молошне божевілля

Степан Тудор

ЛІ

ТУТ Лі — Лі — Лі — Лі -

тут — там, тут — там Лі, як в орбіті!

Яке залізне божевілля вимірює твій шлях, Лі ?!

Проходить дев'ята й велике, біле крило сонця злітає понад кривлі й паде на наші вікна.

Лі скрикує срібليсто. Лі сплигує на землю й піднявши прапорцями ручки кидається просто на його.

О, Лі, там глибінь !

Ната стигне з протягнутими долонями.

Михайло чуть торкає голову (-він лід !-), а в густі складки його лоба втискається строга теплінь.

Лі скаче на лутку й осліпло зорить горючого птаха, що виходить важко на кривлю.

Кривля просто, високо й униз від неї довгі, сині тіни стін, з чорними зіньками вікон. Хтось там на їх гойдає квітчастим килимом, хтось червоно киває головою й кличе дзвінко — молодод понад глибоку темінь подвіря:

— Лі, ти тут ?

Лі осліпло зорить горючого білого птаха, що виходить на кривлю. Лі чує клич над подвірям, вона здрігає солодко всім тільцем і регоче заливчо:

— Так, Лі тут!

Лі прийшла вчора.

Прийшла ! Наче не приніс її сонну на грудях Янко з Зеленої, Янко Довгий, що в його груди транспаренти. Груді — високі, тверді транспаренти, пощерблені хижо вітрами, — й яка божевільна сила змяла з їх м'яжку постіль для Лі, для несповна трьохлітньої Лі, що зорить горючого птаха!

Лі прийшла вчора (— Логвинів узяли вчора —), і може піде завтра (— Нату візьмуть завтра —), піде на грудях Янка, Довгого Янка, — тут — там, тут — там, як в орбіті.

Яке залізне божевілля !

Послухайте повість про це.

НАРО-

ДЖЕННЯ

ЛІ

Красна столиця Південної Славії Београд !

Краща королева Београду Марія !

Вчора сповістили новини: родила — красна королева Београду Марія.

Ніхто не сповіщає про Марій, що родять у тюрмах.

Лі побачить світ у слідчій частині н-ської тюрми, келія № 1.

Побачить світ ! Сказатиби — тьму, колиб не те, що Лі розкриє очі й над нею буде обличчя Міри, а Міра це мати, а мати це світ.

Сьогодні сьоме вересня, двадцятьпятий рік, дванадцята, південь.

Сьогодні ясний день, гарячо жовтий і прозоро порожній. Марія це чує, такий прозоро порожній.

Марія Крайс проситься в слідчу.

Вона проходить темні коридори й стає на камяному порозі.

Стоїть золотий день на глибокому тюремному подвір'ї. М'який, зіпрілий вітер спинається грудьми на стіни й спльовує сюди теплим, жовтим листям. Вітер з волі й листя звідти, він несе його в вохкому волоссі, його чути сонцем, полями й теплою пиллю доріг. Доріг прозоро порожніх, Марія це чує, таких прозоро порожніх.

Марія Крайс стає на порозі й дивиться в день на повітрі.

Марія Крайс — майбутня мати Лі.

Майбутня !

Яблуко вже геть обтяжило молоду, вгнуту гильку. Млісна осінь втискається в брунатну чашку привялого держачка. Вже мліють звязки. Яблінці мариться легкий тріск, шелест у листі й солодкий стук об землю в траві.

Вчора Міра післала записку:

"То вже надходить, Даньку. Воно повертається так нагло, ти вичувби рукою, якби я була там. Таке сильне, недобре. Будь десь близько, Даньку, будь десь тут."

Марія сходить помалу з порога, вона йде по камяній доріжці й обходить пильно нерівні, випуклі плити. Їх так багато між тюрмою й відділом слідчого, Марія їх вивчила за літо, вони тут положені вмісне, щоб вона впала й родила нечасно.

Марія їх знає одну до одної, вона моглаб їх минати з замкнутими очима, вона дивиться пильно під ноги й обходить кожну довкола. Не впаде.

Марія Крайс іде поволі по камяній доріжці, вона ставляє дрібні, ласкаві кроки, її крихкі плечі хитаються плавко вправо й уліво.

Два в'язні відгортають листя з подвіря, вони спиняються довго на сонці, їх рухи повільні й гнітуче байдужі. Як Міра проходить, вони підводяться разом і стоять так на сонці й ведуть її очима аж у той бік, до широких ступнів і дверей з залізною павутицею.

Марія підноситься помалу по ступнях, вона минає сіни одні й другі і входить у відділ і стає перед слідчим.

Вона говорить просто:

— Прощуся в лічницю.

Слідчий відкладає роботу й повертається до неї. Він зводить високо блискучу, жовту голову, в його розслаблені обі повіки, вони спадають до половини зіниць, він зводить голову високо й так дивиться на Марію.

Він говорить:

— В лічницю, так, так, в лічницю... На днях заходив знову ваш батько, пан Юда

Крайс, як не помиляюсь, візник по професії... Візники нарід сильний, недобре дивитися, як плаче сильна людина...

Слідчий ще відкидає голову й зводить очі на стелю.

— Проте я його розумію, положення дійсно не зовсім звичайне... Я його розумію й мені дивно, що ви, його дочка, не хочете зрозуміти...

Це правда, Марія не розуміє. Вона дивиться пильно в обличчя слідчого, її очі глибоко підкружені й дрібку тривожні, вона дивиться їми пильно й майже невидюче й говорить просто:

— Прошуся в лічницю.

Слідчий зводить плечима.

— Це ясне, треба в лічницю й треба негайно... Теж саме думає пан Білий, товариш Білий..., якого ви називаєте своїм чоловіком... Не входжу в це блище, то ваше діло,... так вам кажуть ваші комуністичні переконання... Так — так, був тут перед хвилиною — пан Білий, — стояв саме там, де пані, ...може навіть дихаєте ще одним віддихом... Говорить кавція.... добре, кажу, кавція, все можливе. — Бо все можливе, пані Крайс, все в ваших руках. — Два слова, не більше — Два-три слова за здоровля, — може навіть за життя вашої майбутньої дитини, — вашого синка, — сподіюся — то буде син. —

Так він говорить, і в його голосі глибокі, теплі тіни. Він майже не дивиться на Марію, йому майже не видно, як у неї раптом торкаються губи. Й оце він нагло згинається вперед і стріляє в Марію шпильками двох протягнутих пальців.

— Два слова, пані Крайс: ваше відношення до Підгірської Спілки лісних робітників !...

...То буде син...

Марія трохи подається на рух його руки й дивиться в його з тривожною ласкою... Вона стягає міцно брови, їх вершки втискаються тепло в терпяскі складки лоба... Марія думає напружено — це просте — то буде син...

Вона вдивляється в слідчого тривожно — ласкаво й торкає безмовно губами... Щось треба сказати...

Й тут обривається думка... Обличчя слідчого схитується перед нею й заходить білою млою. Наче велику шклянну тафлю опушено між неї і його. Марія подається вперед, вона дихає бистро, її віддих осідає густою, білою млою на тафлі... Марія похиляється більше, — обличчя слідчого відпливає далеко, безшумно, воно повисає вгорі як маленька фігурка на нитці — й гойдається мовчки вверх і вниз, вверх і вниз...

Марія подається хитко вперед і ловиться руками за гладке дерево. Вона згинається туго в поясниці. Нерухоміє заслухано.

В животі повертається вязкий клубок і опускається боляче вниз на стінки. Він злягає тут міцно, напружено. Змовкає.

Марія стоїть так перегнута, з тремтючими скронями й вгортає ніздрями повітря бистро — бистро.

Маленька фігурка спиняється високо й викрикує крізь тафлю три приглушені згуки. Їх перекликають спішно внизу й від того сколихуються десь далеко одні й другі

двері.

Тоді фігурка збігає плавно вниз і відкидається мягко плечима на високе бильце крісла. Вона говорить згодом:

— Бачите, Степюк, на що скривати правду?... Це недоцільне, — справа вияснюється вкінці — кінців, а ваше заперечення виходить вам тільки на шкоду... Адже ви знаєте паню Крайс ?

Десь збоку, — Марія це чує стоїть хвилю сторожка мовчанка, потім падає стримано:
— Так.

Марія тремтить дрібно всім тілом, їй трудно повернутися в ту сторону, вона тільки переведе туди зіниці й захопить самим окрайцем:

Довга, синя смуга канадійського, гірницького одягу. Оліяне обличчя з мягкою дужкою губ. Зіркаті, зелені очі — просто в суддю. Товариш Андрій.

А тут слідчий. Ломається бистро вперед і кидає спішно зі себе:

— Так — так, Степюк. Це признання вам тільки вийде на користь, і всі інші... Одно ще тільки питання, побічне, напів формальне питання: де й коли ви стрінулися вперше з Марією Крайс...

І знову довга хвиля мовчанки. Марія тремтить дрібно й гаряче, слідчий застигає зломано над зеленою тафлею стола. Потім падає знову стримано й дещо розтягло:

— То було — 12. лютого — цього року. — Думаєте: минулого року, Степюк.

— Ні, пане, думаю: цього року—в тюремній брамі.

Так !

Андрій !

Марія підхоплюється вверх і наглий клубок сміху вдаряє її в груди. Він рветься гарячо в горло й Марія його ковтає, насилу ковтає гарячий клубок сміху...

Так — так, Андрій, Смерека, — Андрій — оліяне обличчя — дитячо — ласкавий усміх, — ай — пахне... сильно пахне — дитячий усміх гаряча різана смерека — сильно пахне — так, тар — так — а — а — коло, коло, кру — тіж.

Ай!

Марія хватається край стола й він бризгає зпід рук пекучими жмутками іскор — Стій, не впаду! — Марія злягає на стіл й розпинає рамена широко рамена — хрестом - -

— А-а-а-а — — — Є.

Крик, — звірячо простий крик як струна...

— А-а-а-а — — —

Крик— і від його все — жмутками іскор усе, — колами, колами рветься і мчить і паде, вихром паде в безодню... Й безконечна пуста довкола, чорна, бездонна і в ній, як на дні, Марія — одна — вся від пояса вниз по ногах і вверх і до кіс— вогнем, стріляє вгору вогнем і горить і нема і встає і встає і горить і нема і встає і тремтить і тремтить і трем-тить Марія — одна —

Крик

i

мовчок

Мовчок.

Марія хрестом край стола. Руки пружинами здовж. Головка на сукні, скронею тихо вниз. Ніздрі — струни й у ямках очей тремтючим сріблом роса.

Кап-кап — на зелене —

кап.

Просто — в кріслі — він.

Підняті легко плечі й на бильцях зимні руки. Зимні руки — вниз. Спокійно:

— Cela Nr. 13.

То й даліше:

Се — la — nu — mer —13-!

кап — — кап — —

на зелене — —

кап —

Мовчок.

І враз:

— А-а-а-а...

Крик. Простий, високий крик, як струна, як меч, — гарячим лезом блиск і вже — —
Марії дві, — одна Марії дві, як сестри — разом — дві — — —

Й от коли перша:

біль — крик — вогонь —

то друга:

прижмурцем очі і вже ухом в неї на серці. Чуєш:

А ! А ! — Глибокий, дальній шум, — солодкий шум, — молоді ріки, — глибокі
дальні ріки, — молоді божевілля — — —

А ! А!

Чуєш:

Короткі блискавки візій, блиски картин — — блискучі соняшні шпилі, злами доріг,
— а ! — злами таємних доріг, — шуми смерек — важких від снігу смерек, — дими колиб
— колиба — сон — Даньку ! ай — Дань — —

Це коли перша: крик.

Колиж перша:

мовчок, бездонний, темний мовчок — — і кров, лоскотно, тихо кров до колін.

Тоді друга (— ай, сестра, — розумна, вірна сестра —): вгору гаряче чоло й —
широко — ясно очі. Й просто, непереможньо:

Сюди два. Так, сюди. Бистро — долоні сплести, так.

Рівно — під плечі,

тут і там. Третій в ногах, під коліна, так.

На бік, Сірий, — дорогу ! Вперед, — келія Нр...

Подвіря в сонці. Сонце. Рікою в груди — сонце. Сьогодні? І вчора і завтра — рікою в
серце сонце.

— Разом, вязні, в крок...
— — лівою — враз —
— Ти, з права, старенький, важко?
— Нічого, прости, — це раз, це тільки раз, — нічого — —
— Важче: землиста шапка на волоссі, на білому — от, це важче! —
— І ти, з ліва, не хмурся! Зламани губи — не хмур, — це пройде, молодий, — це
пройде, бач: сонце — —
— Враз, вязні, враз —
— Хто в дверях, дорогу ! — Брязкіт кайданок — ти, Грім?!
— Дорогу, Грім, — хмарне обличчя, вітряна грива! Ах, Грім, кріслатий дуб, вітряна
грива, бачиш: роджу!
Й тут Грім як грім:
— На бік, Сірі, дорогу!
Марія йде, Міра — політична, — на бік, же!
— Так, Грім, роджу — —
— На ліво! Келія — — Нр. — — 1 — — —
—А-а-а-а-
Шум — — солодкий дальній шум — — молошні дальні ріки — солодке божевілья —
— —

Завтра: день, південь, сонце. Гаряча крата на землі.
І Марія як день, тучами збитий день, що пройшли. Надчахнута берізка, замокле
віття важко вниз. У теплих колійках срібло і в горі синьо-гарячо.
На право, на койці — циганка Зажі. Груді китягами пусто з сорочки, а зуби гострі
сікачі.

Це вчора:
— За руку міцно: поможи!
— Так-так, поможу. Не бійся, кричи, багато кричи, не бійся!
— Тіла руками не рви, молоде тіло, кохане, не треба. Дай, дочко, руку — —
— Дай, дочко, руку — — Спокійно, як під наметом: дай — —
— Ще трохи, ще, — от — — Ай!
А! А!
(— — — хлюп, — мягкий шовковий хлюпіт теплий літній дощ в канавку ніжки хлюп
між пальці бульки хлюпу хлюп — — Ech kum zi mamu ech kum bald zi — — —).

А!
Є.
— Тихо, — от — є.
Нагнулась: цок ! Зубами гостро: цок. Як вишню, як спілу вишню з вітки, — циганка
— мати — подруга — сестра.
Як вишню з вітки:
— На, — твоє.
Марія лежить як день, тучами збитий день, що пройшли. В ногах на койці повія,

недавня повія, — ще очі — фіялковий сум.

Це вчора:

стоїть посеред келії, очі жерельця, жерельчаний жах — на Марію.

Пальці карлючками в груди а в жменях стягнутий шаль. Довкола — плечі в шаль, м'який, квітчастий, недавній — — Зажі:

— Тихо. От — є!

Як стиглу вишню:

— На, — твоє.

Тут Марія — ледве — губами:

— Десь — пелюшки — маю — келія — тринадцять — — Далеко тринадцята келія.

А повія лякно до койки:

— Зажі, — шаль, — можна шаль? — новий ще, — недавній —

Це повія — фіялковий сум.

"Маєш доньку, Даньку".

Клаптик паперу. Бліді пальці, безсилі, прозорі проміння.

Непослушні, криві карлючки:

ЛІ

МАТИ —

БАТЬКО.

ЛІ

Суб'єктивно це так:

Лі:

Я все всюди вшир углиб увись Я шум блиск рух ріка вперед.

Я світ тьма рух вперед.

У світі:

Вшир углиб увись жах біль жага злість і солод

солод без кінця.

В тьмі:

Вшир углиб увесь Я спокій тиша шум великий шум і солод солод без кінця.

Світ тьма світ тьма і рух вперед.

Я все всюди

Я все.

Об'єктивно це так:

Лі:

маленький, срібний крик, світлий крик на сірі стіни.

Ссе — спить — ссе — спить.

Лі — золотистий пушок.

Лі — неміч крихітна.

Навіть не Лі ще.

Ну — от.

Минає місяць. Марія має побачення.

— Не скажете, хто кличе, пане Сірий, не скажете хто? — Ну, нічого. Відомо це він.

Марія вгортає Лі в голубе і йде повз старинну стіну. За стіною старовинні каштани, верхів'ям у золоті. Скапують спілі каштани. Золотий їжачок — на землю, стук!, — і з білого нутра вохке волове око.

Волове око, — глибока, спокійна тоска, — і в ній лоскітно притаєне:

— Відомо, — це він.

Це Данько.

І слідчий тут, — ледяні каплі зіниць, — і це байдуже. При вікні просто — Данько.

Марія паленіє до брів і йде просто до його. На грудях у неї Лі — голубий сповиток, а в віях пучками світло.

Вона надходить так, щільно, — між їми тільки Лі.

Тоді бачить:

У Данька ніби звичайне, сторожко склеплене обличчя. Проте його зіниці як туго стягнуті стальки, вони збігаються й ростуть, збігаються й знову ростуть і це як прискішений віддих очей.

Марія це бачить, вона паленіє густо до кіс, її захлюпує хвилиною гаряча теплінь — теплінь. Вона стоїть у ній з замкнутими повіками.

Потім це відходить і при серці стає великий, простий спокій.

Марія підносить трохи дитину й говорить.

— Подивись.

Данько згинається до Лі й вона опускає за ним очі.

Данько згинається вниз.

Для Лі це так:

Ясно бистрий струмінь. Блески тіни тони блески тіни шум — І враз — у струмінь — темне! Велике смагле темне! Жах! Велике смагле в глиб, глибше більше ай ! біль! — тверде колюче біль жах! геть! геть! великий смаглий жах тверде колюче біль Я — геть! І враз — дай! ясні струйки тут — там теплі ясні струйки о! о! темне темне колюче Я дві теплі струйки дай!!! —

Це батько.

А це мама. Найперше Лі знає маму.

О! це так:

В ясному ясне це мама.

В ясному ясне солодке це мама.

О, дай! дай! ясне солодке

дай!!

Ще Лі знає день.

Тиша — сіро — спокійна ріка. І просто — там сіро голубе. В хрестах так і так — так і так — у хрестах сіроголубе. Довго тиша й сіро голубе. Потім — враз —бризг — о! о! — сліпучий блеск бризги буря — блеск у хрестах о! дай! Сліпуче Я в хрестах — дай!!

Так Лі знає день у кратах.

А це батько.

ЛІ

ХОЧУТЬ

УЗЯТИ. Вони входять у нішу вікна й сідають тут і Марія говорить упівголос:

— Як зву, Даньку? Різно. Так багато імен на світі, так багато для одної дитини!

— Найбільше кличу Лі, Лі, й це так тільки, це тимчасом.

— Ми озорим, Даньку, ми зробим зорини там, як вийду на волі.

Вона повертає обличчя до вікна й дивиться на далекі верхівя.

— Якось так чудно, Даньку, — дитина й тюрма.

— Тож я думаю, Міресе, я знаю. Я візьму її туди, на волю.

Марія блідне нагло.

— Ні, ні, ні, Даньку!

— Не сьогодні, Міро, — завтра, позавтрі, за тиждень —

— Ні, Даньку, ні!

— Я знайшов добре місце, здорове, з кормом —

— Ні.

Вони дивляться на себе хвилю непорушно й Данько підносить коротко плечі:

— Подумай, Міресе, — тут тисяча небезпек для дитини —

— Тисяча небезпек і одна мати, тисяча й одна мати.

— Треба, щоб чисто —

— Я купаю, Даньку. Зубами вириваю купіль і купаю, скільки слід.

— Вохко —

— Це перша келія, в неї два вікна, — на подвіря і в сторону городу — — Тримаю її силою, не заберуть. Вікна відчиняю, в келії сухо, — досить сухо.

— Осінь, холод —

— Дні ще теплі, Даньку, осінь пізня, погідна. А в ночі закутую щільно, не сплю —
Здрімнуся, — крізь сон усе чую, як дихає чую, — не бійся.

— Отож, —знеслишся, ослабнеш —

— Ти думаєш —

Міра бере його долоню й поводить по одній і другій груді.

— Бачиш, повні — — Й для кого, думаєш, не для неї? — Що з тим зроблю, як візьмеш?

Данько опускає руку й повертає очі до вікна. Говорить згодом, на силу:

— Сама кажеш — чудно: дитина й тюрма — —

— Це правда.

— Це правда!

Данько подається до неї й кидає враз жагуче:

— Я тобі скажу, Міресе, яка це правда й ти слухай — — Це понад сили, Міро, це над мої сили — Я як голодний вовк кружляю день у день довкола, тут, — товчуся під стінами день і ніч, — як вовк, — щоб ти знала — —

Й оце згасає й Марія. Вона опускає рамена додолу й дивиться погасло на Лі, що лежить на колінах.

І так сидять вони проти себе, — знесилені змаганням, — спалені вогнем, що кружляє в крові, —

— знеможені, як безпанські човни, — два човни, що їх гонить кудись побідна, таємна струя.

Але Лі на колінах Марії — й остається при ній.

Данько відходить.

По хвилі встає й Марія. Її спиняє слідчий.

— Сядьте, пані Крайс — — Одним заходом, — декілька слів, — коли можна — —

Марія впадає нагально:

— Ні, ні, ні, пане суддя, — не тепер — —

Слідчий підносить долоню:

— Не турбуйтеся — — Я зумію пошанувати ваш настрій — після розмови — —
Тимбільше — що йде про вашу дитину, — про те, — чи бути їй тут, — разом — з вами —
—

Марія сідає.

Вона виймає груди і подає дитині. Зітхає й підносить голову.

— Я слухаю.

Десятки різних тварин будяться зразу в душі.

Спереду чаїться до скоку тигриця скрита в листві.

За нею відмикає повіки жовта лисиця.

В глибині підводить голову змій, що присипляє очима — —

— Слухаю, пане суддя.

ЛІ

ХОЧУТЬ

УЗЯТИ

І от Лі візьмуть.

— Чи візьмуть?

Три довгі місяці минають.

Повні недоспаних ночей, жаху і турбот.

Повні відступів і нападів, тонких хитрощів і простих побід. Повні сліз і втіх, бурхливих утіх, що приходять крізь сльози й відчай, як шквал, що вбиває й виносить до сонця, що вбиває і родить — —

Три довгі віки — —

(— Вона вже сміється, Даньку, й така ненасить — ненасить, ледве вспіваю —)

Тоді надходить процес.

Так.

Для Лі це так:

Ясно, тепло, велико. Великий, рівний шум, рівне журчання слів. Пусти, головку пусти! О, там, високо, день,— день, день, — багато білих день, великих день без крат! Ясно, тепло, велико. Довкола чужі, повно довкола чужих, лице на лиці, велике, менше, маленьке — — І там — великий, чорний, чужий. О, бачить! ясно бачить, — ай, пусти,

ручки пусти, о, дай !, ясно — бачить, дай! —

Це Андрій.

Лі виводить ручки й бє ними повітря й ловить Андріїв образ, що втікає з-під рук.

Андрія викликають.

Тоді Марії видно:

лагідні луки чола, глибокі, тінисті орбіти, й гостра грянкa помягчена дужкою губ.

Андрій говорить.

Марія чує:

високо вгорі шумить рівно смерека, а в корінні срібний потік.

Срібний потік.

Це Лі.

І от — тиша.

В тишу сипко — збоку:

— — — вилучити дитину.

— — можна просити

вилучити дитину

(— Маріє!)

з процесу — —

Марія здригається і повертає на голос обличчя.

На лаві присяглих стоїть закруглена спина й дивиться просто на неї.

Марія блідне враз і серце в неї падає — падає без кінця —

— Це — Лі ?

Поруч із круглою спиною стає високе риштування в чорнім. Воно гуде коротко:

— Прилучаюсь до просьби.

І вслід за ним — внизу, — стара, обвисла щока з зівялим підборіддям:

— І я теж прилучаюся, панове, я теж.

— Tak czy owak,

maty przecież serce.

В Марії серце

падає — падає вглиб. І от — воно спиняється враз і стоїть так у пустці нерухоме й саме.

Марія встає й говорить:

— Можна?

(Предсідник:

—Прощу.)

До спини:

— Це непорозуміння: вилучити. Дитина не є в процесі — Спина:

— Але знаходиться на лаві обжалованих.

На лаві — —

(Марія хватає віддих.)

— — на лаві? ні! — в матері на руках--

Спина підноситься коротко й опадає:

— Обстоюю внесення.

Важкі й повні тривоги очі Марії підходять до обличчя предсідника.

Мовчанка.

Згодом.

— Трибунал прихиляється до внесення панів присяжних.

І до Сірого:

Odnieść dziecko do celi.

Марія вдихає глибоко.

— Пане предсідник, — — це не — дасться — сповнити.

— Wykonać !

— Не дасться —

— Wykonać !

Уже Сірий подається в сторону Марії.

Так.

Тоді розгинається збоку довга постать Андрія й заступає дорогу.

— Остав.

Гостро скрикують при судейському столі. Три нові Сірі відриваються від дверей і кидаються до Марії.

Тоді дванадцять других підсудніх двигаять лавою вперед і заступають дорогу.

— Остав.

— А-а!

— А-а!

Bunt ? !

— Бунт.

(-О, Лі!)

— Po — li — cja — — !

— Do cel ! — —

— Го-го-го-го — —

—Який водопад!!

— Який бурун-водопад прориває барери й хлине з галерій на салю.

— Ос-та-а-в ди-ти-ну ос-та-а-а-в —

Го-го-го-го — —

Такий бурун-крутіж ! Паде на салю згори й ламає спини взад, вперед і кидає в клекіт, зойк і свист — —

Дикий, нестримний крутіж — швиряє товпою туди — сюди, від стіни до стіни й назад, — вириває шматочками з нутра й як у прірву, в лотоки, — у двері — —

Го-го-го-го — —

Сліпий, божевільний крутіж! — Налітає з бігу на штики, на блискучі штики й загинає в скрутінь і кружить і кружить ---

— О, Лі!

Удар, — штовх, — удар, — — Naprzód, ty, su — — Коридор.

— Nap — rzód !

Удар, — штовх,—

стук замка.

Ти-хо.

Темно й тихо.

Марія очунює під мерзлою стіною.

Слухає.

— Лі!

Розтулює заляклі на дитині рамена й слухає. Тихо.

— А!

Згинається нище, слухає. Тихо.

— Ай, Лі!

Скрикує схоплюючись. Притискається щільно, устами в уста, — спиняє серце, — слухає.

Лі спить.

Дихає рівно. Одностайно дзвонить маленьке серце.

Лі спить.

Марія спірається на стіну й беззвучно плаче.

Потім приходить ніч. Мабуть це ніч. Під стелею біліє віконце й від нього — вниз срібний квадратик на іней.

Здовж на стінах іней — їжачком. Доторкнешся — впече. Ніч. Січнева ніч.

Зимно.

Марія робить хатку для Лі.

Клячить на голій койці й робить хатку для Лі.

Складені до ліктів рамена це долівка. Склеплені груди й живіт, — то стінки. Зігнута дугою спина — кривля.

Марія робить зі себе хатку для Лі й сонце зі свого дихання.

В хатці назбирається духу.

Лі тепло.

Так ніч — день — ніч.

На ранок увіходить трое: Рудий від одиночок, холодний Вюн і жінка — невідома.

Рудий говорить від порога:

— На суд.

Добре.

Марія вгортає дитину і йде на вихід. Рудий:

— Мале остав.

— Ні.

— Кажуть остав.

— Не можна, — йдіть, передайте, — без дитини не вийду. — Ой!

Це Вюн:

— Oj, zostaw szczenie —

— А-а!

— Zostaw szczenie —

і висковзає нагло вперед і тонкими руками сягає Маріїних пліч. З боку тягнуться лапи Рудого.

А!

Тоді Марія (— не Марія — тигриця) диким скоком у кут і звідти погрозово:

— Йдіть.

— Ххе — —

— Йдіть.

Ідуть.

Просто— Рудий і здовж стіни Вюн.

Близько. Йдуть.

— А!

(Тигриця!) — короткий рух у сповитку й пальці карлючки на шийку дитини.

— Задавлю — — один крок — — задавлю — — на смерть — задавлю —

— Пусте — щеня — паршиве — Задавить —

Очі — видно — задавить — —

Очі — безодні — гарячі — — ростуть — ростуть — обгортають — —

Задавить — —

Очі — безодні — гарячий — туман — — за — да — вить — —

— Ідім Вюн —

на — зад —

— і-дім — —

Це ніч. Мабуть ніч.

Марія стоїть з замкнутими очима.

Довго стоїть у кутку.

— Ще трохи — так.

— Тру-дно.

Ніч.

Марія боїться

Марії

БОЖЕ

ВІЛЛЯ

Так Лі виходить на волю.

Марія боїться Марії

й тому Лі виходить на волю.

Це так:

Над вечір приходить і сповіщає:

— Postanowiono — wydalić dziecko z zakładu.

— Так.

— Чекають у розмовниці.

— Так.

Марія боїться

й тому: так.

— Іду.

Довгий, темрявий коридор. Сходи вгору. Розмовниця.

— O, Łaje, di bist es, Łaje, di bist's?

— Sei rihig, Mire, dus bin ech.

Так, Марія спокійна. О, Лая, високі крильця брів, фатальний спокій губ, Марія спокійна.

— Візьмеш дитину, сестро.

— Візьму.

— Підійди ближче, так.

О, Лая, лінкий, повільний хід, холодний спокій рук, Марія спокійна.

— Ти сама, Лає ?

— Сама.

— Що батько.

— Недужий. Збирається на присуд.

— Це вже недовго.

Згодом:

— Слухай, Лає, що скажу.

— Кажи, Міре.

— Дитину візьмеш ти.

— Так.

— Побудеш до присуду. Роботу оставиш.

— Так.

— Корм знайдеш здоровий.

— Знайду.

— Кімнату — з Даньком —

— Так.

— І будеш все при ній.

— Будь спокійна.

— Я спокійна, Лає.

Згодом:

— Вона спить. Візьми.

.....

— Йди вже.

.....

— Йди, йди, я ще постою.

.....

.....

.....

— Я ще постою, пане Сірий.

Так Лі виходить на волю.

(— Яке залізне божевілля визначає твій шлях, Лі?!).

Ото лежить Лі в високій білій кімнаті на сірому ліжку в кутку і ще цього не знає.

Деся був стук вязничної брами холодний, сухий, був крик міста дзвінкий і веселий, а тут висока біла стеля повна теплого світла і Лі ще цього не знає.

Вона лежить на суворому, сірому ліжку в кутку й спить іще тим сном, що заснула в одиночці.

І от Лі тут як зімкнута, срібна мушля, що вгорнула в себе солодкий образ матері, вплетений в хрестики крат. Стулила віясті вінця й має його в собі.

Поруч, близько сидить Данько, батько Лі. Він дивиться на дитину. Його чіткий, простий профіль звернутий до неї. Іноді по йому проходить тепле пахтіння, тоді його прості складки розтоплюються в летючому посміху.

Данько бачить — Лі тепло. Її личко бренить паркою рожевістю й на верхній губці капельками піт. Проте іноді на його наводить, таке, бозна, що. Йому ввижається, що дитина не дише. Вона лежить просто, без руху й капельки на губці — холодні.

Тоді він затримує нагло власне дихання й у його під чашкою вчиняється гаряча пуста.

Він нахиляється трохи, його очі кидаються зигзаком по рожевому сповитку.

Це наводить бозна звідки й для чого. Й за хвилю вловлює Данько дзвінкі, короткі товчки дитячого віддиху. Тоді він вирівнує плечі й повертаючи профіль до хати говорить у півголос:

— Вибач, Фру, — я не дочув останнього.

Фруман спинається в половині хідничка серед кімнати й націлюється в Данька піднятим обличчям.

Він доповідає про останні новини профспілкового руху в окрузі. Він дає підсумки освітньої роботи серед будівельників, обрисовує страйковий стан у кравців і переходить до акції Марійського Товариства в Спілці домашньої прислуги. Тут Данько перебиває його в третє.

Фруман спинається в половині рябого хідничка й націлюється в його піднятим обличчям.

В кінці софки обіч сидить Стах з мініатюрною нотаткою на колінах. Це "добрий Мефісто" партійний. В його вузький, стрілистий лоб з низькою вовницею гриви. Він зводить на Фрумана покати сливки очей, він підсмикує вовницю вверх і посміхається тонко.

У Фрумана таке обличчя: ясне й відкрите як під сонцем.

Він наставляє його на Данька, з його глибини вибулькує пучками живке дивування. Воно сіпає легко кінці губ, стрибає по скронях і збігається в теплий виклик між бровами.

— Даньку, що з тобою ?!

Мефісто посміхається тонко. Він підносить рівно додо— ню й ловить на неї пилінку, що падає вниз по світлі. Він скошує на неї очі й говорить тихо:

— О, Фру, дитино, — він же батько.

Фруман повертається живо до його.

— Хиба це не метафізика, Стаху ?

Він майже сплескує руками. Стах має від цього багато втіхи. Він ловить білу пилінку й похиливши долоню опускає її додолу. Він говорить помалу:

— А ти поспробуй, Фру, ту метафізику — на собі.

Фруман проходить до кінця хідничка й сідає в ногах Данькового ліжка. Він сідає, дивиться хвилю на Стаха, його сірі очі засітчуються густо. Від цього в його обличчі повно вщерть якоїсь терпкої, майже дотикальної свіжости й простоти. Він говорить згодом, упівголос:

— Нам цього не вільно.

— Партиїним...

— Певне, партиїним — Робота в підпіллі вимагає від партиїця наявности всіх сил, — нічим не послаблених, — рішуче нічим, — очевидно — крім випадків незалежних від його, — непередбачених, — стихійних, — яких не можна дисциплінувати...

— Дитини — — не залічуєш до ніодної з тих — категорій...

— Як це думаєш...

— Наприклад до стихійних...

— Ні, бо це можна регулювати, навіть зовсім відсунути.

— — — — —

— Що думаєш про любов...

— Не знаю цього.

— Знаєш анекдот про пташку — самицю, що кидається за пташам у пащу собаки...

— Анекдот —

— А як що він тільки синтезована дійсність...

— Тоді це

БОЖЕВІЛЛЯ

бо в самиці є певне другі пташата, яким вона потрібна, або ще будуть, і взагалі пташка повинна жити.

— А як це божевілля — стихія...

— Тоді треба її загнздати.

.....

Мефісто:

— Що думаєш про це, Даньку.

Данько слухає розмови з опущеною головою. Тепер він дивиться на Лі й говорить на питання:

— Я тут підсудний і мені трудно брати участь у спорі... Проте мені здається партиїцеві треба знати життя в усіх його проявах — Ми не секта, що приносить спасіння світові збоку — — Наш погляд вийшов від аналізу дійсности, він її відбитка в

головах кляси — й справа його побіди вимагає, щоб та відбитка була найправдивіша й можливо повна...

— В головах...

— І в практиці — — Крім того — не слід нам недоцінювати багатства й напрямку емоцій в людині.

Данько підносить голову й його брови вбиваються гостро в перенісся.

— З цього боку — ті родини в тюрмі — дали мені багато.

— Докладу вислухати не можеш, — це відемо.

Це падає просто, всі змовкають після того.

Скоро приходить Лая.

Вона йде просто знадвору, її обличчя пахтить морозом, уся вона вкутана колючим пухом зимна. Від цього її постать лінка здається легка й наче прозора.

Проте вона в ході безпечно повільна й на лінії губ лежить у неї звичайний, трохи несамовитий гніт спокою.

Лая нагрівається біля печі й проходить до ліжка. Вона говорить по дорозі:

— Тоня прийме дитину.

Хтось запитує стримано:

— Тоня Рор ?

Данько хитає вдоволено:

— Тоня, від кравців.

— Добре, — у неї ж своє.

Лая проходить до постелі, їй дають місце. Вона ще потеплює долоні диханням і схиляється до дитини. Вона ладнає сповитки, її руки важкувато лінкі, вона поводить їми спокійно, дитина піддається їм не просинаючись. Лая говорить упівголос:

— Спи, Додо, підем їсти.

Вона говорить "Додо", це їй приходить самохіть, — начеб у ній була ясна криничка й вона зачерпнула з неї мимойдучи.

Хтось їй перечить:

— Не Додо, Лає, — Лі.

Лая притакує спокійно:

— Хай буде Лі.

Вона закутує Лі в хустку й підносить на руки. Говорить повертаючись:

— Своє віднесла Тоня до матері, — сьогодні в полудне.

— Вона чекає дома, в неї робота.

— Нам треба йти.

Ніхто не думає остатись, усі збираються з Лі.

Спершу виходить Лая з Даньком. За ними Стах і Фруман. Вони розділюються внизу і йдуть різними вулицями.

МОЛОШНЕ

БОЖЕ

ВІЛЛЯ. Тоня.

Й Тоню втягає Лі в орбіту свого кружіння.

Яке залізне божевілля !

Тоня їх зачуває в високій клітці сходів.

(Це давні, стрімкі сходи зі склепленими коридорами). Вона їх зачуває здалека, вона вибігає в клітину й хилиться вниз на поручча.

— Хутче — там, хутче, вона певне голодна.

Тоня далеко, її ледве слідно в стрімких сутінках клітки. Проте Лі будиться зразу.

Вона закруглює повіки, її ніздря виструнюються тонко, вона вловлює молошний солод у голосі Тоні й вистрілює вверх пожадливо радісним криком.

оді Тоня відкидається від поручча й хлине вниз по сходах. Вона вихоплює дитину з рук (— постій, шалена Тоня, постій ! —) вона припадає до неї обличчям і лепече тепло:

— Ну, чого ти, моя квіточко, чого — — Пожди, зараз будеш їсти, зараз...

Вона підгойдує її в повітрі й біжить уверх по ступнях. Ледве вспівають за нею. Як увіходять в кімнату, вона стоїть уже при світлі й розгортає дитину.

— Подивимось на тебе, так...

Лі в неї високо в долонях, вона важить її хитком і говорить нідокого:

— Важка, здорова.

Потім вона проходить до ліжка й дає груди.

Лі впивається жадно губами. Її тільце ще здрігається від недавнього крику. Згодом вона стихає й заволікає повіками очі.

Тоня дивиться на неї.

Прислухається довго.

Потім підводить обличчя й шукає поглядом Данька. Знаходить і спиняється мовчки.

Й вона ніби не Тоня.

Тоня це так:

Головка на голій шийці просто й відкрито. Плечики тугі, міцні. Середні, карі очі, діловито сухі. Спокійні, байдужі ніздря й губи короткі, тверді, завжди холодні, мабуть завжди холодні. —

Це Тоня.

А це ні.

Це так:

— — знаходить і спиняється мовчки. Головка трошечки взад і в теплу лінію шийки. Плечики м'яко додолу. Губи збренілі й м'які, це видно. Ніздрі дужками вниз. І просто на Данька очі, великі, вохкі, позолочені теплою вільгістю, й близькі, так дуже близькі, що від їх на обличчі дотик, потеплений вохкістю дотик —

і це наче не Тоня.

Вона спиняється мовчки й дивиться так і говорить згодом помалу, розтяжно:

— Впадаєш на мене, Даньку, з тим дуже не в час...

.....

Що зробиш, Тоню...

.....

— Отож-то — — "що зробиш — —". Приходить таке питання — — не знаєш, що відповісти.

.....

— І в тебе це, Тоню ?

— Ні, Фру, це я вже маю за собою, це було — — — Одне знаю тепер напевне: нам цього — не можна.

.....

— Фруман говорить то саме — —

— А що, Стаху, це правда.

Тоня повертається живо:

— — ти може навіть не догадуєшся, яка це правда — Повір, Стаху, — то якесь божевілля, що налітає на жінку разом з припливом молока, — — якась солодка прірва, що заливає з головою — — Ні, ти тільки уяви: якась година — дві шаленого, звірячого крику — і враз — провалюється кудись усе, — крик, біль, зігнута над тобою жінка, стеля, вікна, світ, — цілий світ — і нічого — нічого — : ти, воно й солодка, спокійна глибінь, — і там воно, воно глибінь, воно — світ, усюди — все — воно, — ні, — так, — це так:

СОЛОДКЕ

МОЛОШНЕ

БОЖЕВІЛЛЯ

захватне, осліплююче, майже непереможне, — ні — ні, — я певна: цього — нам — не вільно.

Тоня поводить по всіх очима й стискає легко плечі.

Стах посміхається на волосинку,

Згодом, стримано:

— На помилках вчимося, Тоню.

Вона підхоплює легко:

— То правда, Стаху, на помилках вчимося.

— Нема про що говорити.

Тоня підносить очі на Фрумана й дивиться спокійно. Прислухається хвилю. Тоді опускає повіки на дитину й осідається м'яко.

В кімнаті тихо.

Лая вгортається в куток постелі й засинає зразу. При столику збираються другі й докінчують нараду.

Стах і Фруман відходять.

Лі засинає.

Її кладуть у колиску. Вона розводить повіки й дивиться над себе нерухомо.

Тоня киває Данькові:

— Це за матір'ю.

Вона згинається до дитини й проказує м'яко:

— Спи.

Тоді сідає просто й торкає колиску.

Лі слухає.

Для Лі це так:

велике глибоке уверх хви сто

голубе голубе униз ля

велике це Лі це Лі ай! Це Лі

голубе не Лі другий другий!

велике там щілка щілка ля

голубе червона гаряча хви сто

гаряча це Лі це Лі ай це Лі гий

щілка не Лі другий дру

це Лі

другий

Лі

другий

Лі

спить

ЗОЛОТИЙ

ПРИ

СУД

День сьогодні ясний, вікно сліпучо біле. Лі бється в йому п'ястучками

— дай, день, біле, дай!

В одинадцять прибігає Тоня з грудьми. Лі чує зразу, вона кидається в колисці й кричить пожадливо радісно.

— дай! дай!

А Тоня просто з морозу, повіки збренілі червоно, в їх здавлені зіниці як пучки карого світла.

Тоня роздягається на бігу й кличе спокійливо:

— Дам, Лі, дам!

Вона нагрівається при грубці: обличчя, долоні, — вона розстібує корсетку й поглядає на себе. Кличе очима Лаю. Груді набухли в вершках, сорочка промокла. Тоня поводить плечима й говорить з крихітною гордістю:

— Будеш сита, дам!

Вона вихоплює дитину й пригортає рвучко. Сідає скраю постелі. Й як Лі вловлює цицьку, вона зітхає коротко й опускається м'яко всім тілом.

Лая збирає сповитки й розкладає на хустці. Тоня питає згодом:

— Таки йдеш.

— Іду.

— Чи пустять, Лає.

— Побачу.

— Щодня то бачиш.

— Побачу знову.

Тоня змовкає. Завважає по хвилі:

— Там глітно нині.

— Нічого.

— З дитиною — —

— Нічого.

Лая підводиться від хустки й говорить просто:

— Лі там треба бути.

Тоня киває й посміхається турботно. Вона передає до другої груді. Лі скоро сита.

Вони вгортають її сонну й виходять. Розлучаються в брамі. Тоня до страйккому, Лая в місто.

На Поштовій вона стрічає жовтогривого складача з Союзної. Він біжить захеканий і спинює її рвучо:

— Ти туди, Лає.

— Туди.

— То вже скоро, там нарада.

Він дивиться кудись у сторону, понад голови. Потім устромлює в Лаю свої жовті вії й кидає гарячо:

— Їх засудять, Лає!

Лая підносить брови (— о, Лая, — високі крильця брів, фатальний спокій губ! —), вона підносить брови й притакує байдуже.

— Хіба було інакше.

Вона йде вже по Поштовій і доходить до Міського саду в білих плетінках. За ним, у глибині, сіріє будинок суду й Лая повертає до його.

Вона минає гуртки молоді по хідниках і сині стійки на їздівні і йде просто на двері.

— Wstecz. Nie wolno.

Вона спиняється і підводить очі.

На ступенях, перед нею — кругле, сизе підборіддя в білих бакенбардах. Воно нерухоме як у статуї, Лая це знає. Вона дивиться хвилю волливо, (— скаже: присуд — і мати, — не скаже!) — вона відходить у низ і йде здовж сірої стіни повз трійку кратованих вікон. Минає стійки й увиходить у бічні двері.

— Wstecz. Nie wolno.

Їй це Лая знає. Це плісняві, зелені щоки з гостреньким клювом. Вони насовуються на неї сліпо, вона відступає назад і завернувши за угол доходить до жовтої брами в кінці будинку.

Далі йти нікуди.

Там ще один кварталик і клекітлива площа ринку, — далі йти нікуди. Лая спиняється тут, повертає обличчя й дивиться на браму.

Важка, широка, обхвачена стінами, — вона розкрита до половини. Одне її крило придержує дідок — зіниці в клаптях брів. З просторого двора висувається сіра доріжка вязнів, розтягнута вглиб. Вона підходить вперед, її затримують у брамі, поки поспіють

відсталі. Вона збивається тут затхлою, кислою тучкою й колотиться отяжіло. Лая дивиться на браму. Вона підгортає щільніше дитину й проходить повз в'язнів у двір.

Її ніхто не спинює, — вона минає тюремників, їй дивляться вслід, — це може хтось із подвіря. Вона обходить збиту колодку й завертає за стінку й поміж зібгані стоси дров іде на службові дверці.

Її ніхто не спинює. Тут близько чорний хід — півтемні східки вверх, — Лая кружляє ними двічі й виходить у довгий коридор на поверсі.

Це там, у глибині праворуч видніють мисокі, стрімкі вікна, від їх падають у низ горючі ромби світла й тіней і в їх ворушиться лінко товпа глядачів.

Лая йде просто на неї. Вона вгрузає безсильно в її клекітню. Вона просовується до останньої вікнини при вході до салі й опускається на лутку.

Сонце вгрівається помалу в спину. Лі спить. Лая підносить очі й кладе їх важкуватий погляд у товпу перед собою.

Вона їй чужа — ця товпа, що в ній повно ситих облич, гладких, бездільних і вороже байдужих, проте Лаї з цим добре. От двері, ліворуч, готово відчинені, при їх дримає сидьма привяло спокійна служба. Он куняє в вікні одинока стійка, втикаючи дерев'яне обличчя в соняшний день. Вона їй чужа й противна й Лаї з тим добре.

— Щось говорите, пане?

— — — Їх би до стінки — —

— То правда, — є стінка.

Лая притакує звичайно, вона підносить очі й кладе їх важкуватий погляд у товпу перед собою.

Скоро звідсіль будиться потік у напрямі входу. Лая встрягає неспішно й подається за потоком у салю.

Він стікає вниз за похилістю долівки й розбігається струмками на сидіння. Лая вилучається з його й знаходить місце в горішній лавці по той бік від входу.

Тут не так глітно. Вона звільняє рамена й опускає хустку на розставлені коліна. Лі спить. Лая підводить обличчя й дивиться в низ на салю.

Сидіння збігають по склону трьома вузькими стежками й спинюються на бар'єрці внизу. На право, за плетінкою бар'єрки біліють довгі, приземі ослони з протертими хребтами, — то місце для підсудніх і там тепер порожньо.

В глибині салі зводиться зелений стіл з металевим розп'яттям, за ним темніють три важкі кресла з червоними плічками й на їх также порожньо.

В повітрі колихається гулко стриманий гомін товпи. Він осідає згодом, — на його місці вчиняється прірва очікування. Вона встає під лукове склепіння. Від неї будиться Лі й закруглює широко повіки.

Хтось нахиляється збоку й кидає коротко:

— Йдуть.

В'язні.

Їх ведуть із низьких дверей, що в кінці бар'єрки.

Першим виходить Андрій згинаючись в одвірках. Він ступає широко до переднього

ослону і в його м'якій ході верховинця і в піднятому злегка обличчі вчувається заслуханий спокій.

Другою йде Марія. Вона йде з отяжкою здовж білого ослона. Вона спиняється на своїм місці й підносить погляд на салю.

Дивиться майже нерухомо.

Очі гарячі, великі, виквітають синіми платками на скроні.

Лая це бачить.

Вона дивиться, вона згадує якось матір і осібним струмком думки веде з Мірою безмовну розмову.

(— Ти недобре дивишся, Міро, не добре — —

— То мене, Лає, то дрібниця, як там Лі?

— Будь спокійна, Міро, то остав, того не слід — —

— Я знаю, Лає, я оставлю, як там Лі?

— Ти гляди, Міро, тут Андрій а там дванадцять других, не хитнись — —

— Я гляджу, Лає, я не хитнуся, як там Лі?) —

Лая дивиться і змовкає.

Вона лиш охоплює Міру обручниками зіниць і затягує міцно. Потім вона їх переводить на Лі й тоді в їх тепліє гарячий образ й опускається жагуче на дитину. Лі це чує.

В далекій стіні салі темніють лукові двері, вони здрігаються й розходяться в дві половини. Вони стоять так хвилю порожні. Тоді з їх темного нутра випливають три постаті, важкі й суворо спокійні.

Лі це чує. Вона лежить горілиць з широко рознятими очима. Вона спалахує гарячо зігрітим личком, її рожеві ніздря за-квітають ритмічно. Лі дихає дзвінко.

Три важкі постаті — судді Марії.

Вони посуваються помалу по блискучій долівці. Вона наче вгинається за їми. Вони проходять до стола, що з металевим розп'яттям і опускаються в високі кресла.

Лі дихає дзвінко. Вона дивиться вгору, над нею всюди велике, ясне, біле. Вшир, увись, углиб над нею ясне, біле. Вона за-круглює повіки, вони зводяться вверх, як туго натягнуті лучки.

Лі в яснім шукає жагуче.

Три судді опускаються в кресла.
Вони в їх нерухоміють на хвилю. Зго-
дом середній домиться вправо й уліво
й два другі вклоняються мовчки. Тоді він
підводиться просто й його щоки розді-
люються канчастими лініями:

В ясному ясне це мати.

В ясному ясне солодке це мати.

Лі в яснім шукає жагуче.

Лі шукає жагуче.

— В імени — — —

— — — — Андрій Степук псевдо Смерека
признається винним у переступленні за-
конів — — — і засуджується — — — на сім
літ важкої вязниці — — —

— — — Марія — Міра Крайс псевдо Біла —
— це мати, —

— в ясному солодке це мати
признається винною в переступстві за-
конів —

— о, дай! дай!

— ясне солодке —

— — — і засуджується —

— дай!!

Лі стинає як лучок обличчя й вистрілює вгору золотими дзвінками.

Золоті дзвінки !

Вистрибують у верх вогняними пучками й опускаються вниз. Займаються дужками
під склепінням і гаснуть по хвилі. Збігають у скоках по склону й збиваються золотою
тучкою на плетінці барієри.

І дзвонять там, дзвонять.

Золоті дзвінки!

Золотий присуд!

Суддя спинається на слові з заляканими губами.

На склонах сколихуються голови й нерухоміють ураз. Внизу — за бар'єркою
повертається згодом Марія й зводить на голос обличчя.

Вона стоїть там і ловить шалене серце.

Вона блідне обличчям як полум'я біле.

В неї очі розквітають солодкими прірвами.

Так.

Серце Міра має для Лі.

Обличчя для Лі.

Очі для Лі.

Вона стоїть там нерухомо й тільки квітне очима.

Вбірає в їх як у прірву

золоті дзвінки,

золотий присуд,

солодке божевілля.

ДАЙ

БУТИ

МАТІРЮ!

— Дорогий Даньку.

Твій лист мені передали сьогодні. Я так дуже тішуся нашим недалеким побаченням. Я тільки боюся, що не встигну тобі всього сказати, — тай чи зможу, Даньку? В мене горить голова, як думаю про це тут, на самоті й ніби спокійно. Я думаю про Лі, Даньку, й про те, що ти в останньому листі пишеш. Я пригадую Тобі наші розмови на цю тему ще тоді, давно, — Лі в нас іще не було ані думки за неї. Тоді я дивилася на це все так, як нині дивляться Фруман і Тоня. В цьому я не змінилася, Даньку. Це я хочу Тобі сказати, тепер я думаю так само. Якийсь час я вагалася, чи маю до цього право, очевидно, що маю, я—партійка, я набула досвід, нічого, що такою ціною, це я хочу нести сама на собі, це нічого, я віддаю той досвід у руки партії, я говорю: трудно бути партійкою й матір'ю разом, не трудно — неможливо. Певне—думаю, за наших відносин. Так свіжо пам'ятаю той тяжкий ранок, коли я вперше відчула, що це вже є, вже прийшло, — було якесь важне доручення з центру, мені випало обійти всі наші рубки на Склоні, я пішла лісом як п'яна, майже непритомна, — то був тільки химерний випадок, що я не влетіла тим разом. Тоді я собі сказала: треба його позбутись. Це вийшло в мене просто, я була партійка, я мала бути вся при роботі, а воно було таке захватне, воно загрибало мене всю для себе. І я була-би це зробила, очевидно, зробилаб, якби не наспіли арешти — — — Потім було вже трудно, ти знаєш, — все пішло своєю чергою, Лі мала бути. — — А тепер, — як вона вже є, — я мушу це тобі сказати, — взагалі — я мушу це сказати, — як Лі вже є, — і я подумаю, що її могло не бути, — — зовсім могло не бути, — колиб не ті арешти, — наші арешти, — Даньку, Данечку, в мене горить голова, — це божевілля, я знаю, — це чисте божевілля, але це так! так! — Ти розумієш — — Ти розумієш, — мені це трудно сказати, — Ти знаєш, мені соромно, до смерті соромно, — хвилями я себе ненавиджу, — але я в тім зовсім безсила, — це десь у крові, — це знаходить особливо вечорами, — я думаю про Лі, — я все думаю про Лі, — вона сниться мені що ночі, — і все більша, розумієш, все більшенька, так наче вона росте в моїх снах, — — З тим трудно боротися, Даньку, — тимбільше тут, — і взагалі трудно. І з цього ти бачиш, як може схибнутися партійка, — коли в неї дитина. Тоня це знає, вона говорить правду, Фруман також — — Але ти теж маєш рацію, це я хочу тобі сказати. Я так уважно прочитую твій лист, я знаходжу тебе в нім такого звичайного, рівного в роботі. Очевидно, Даньку, назагал це треба осудити, але такі випадки будуть. Я знаю, це налітає як повідь, від цього трудно вберегтися. А те, що

— Тих було двоє й тих двоє, а при тім недогляділа, — одне, як бачиш. Так якби знала, що Лі прийде, й оставила місце.

Вона опускає очі в колиску й бубонить мягко:

— Будеш у мене мати, що треба, нехай та буде спокійна.

Та — це Міра.

Це так:

Лая спиняється на ступні вагону й розглядає товпу на пероні. Товла переливається мінливою ряскою, туди й назад і байдужа. Лая підтримує дитину й дивиться вниз важкувато.

І от у глибині, при вході, ряска здрігнеться рвучко й потягнеться в сторону Лаї скісною, стрілою складкою. Вона затріпоче упруго, наче влетів у неї велитень — бігун і захопивши стяжку широкою груддю поніс її з собою.

І от стяжка не витримає гону, вона трісне в верхівці і з неї випаде перед Лаю велитень — бігун, товаришка Марта.

Вона задихає стрімко, від неї вдарить у Лаю лоскітна хвиля тепла. Вона підкине голубі хмари очей й питає бистро:

— То Лі?

— Лі.

— Давай!

І заки Лая вспіє торкнутись з місця, вона знесе її разом з дитиною зі ступнів і вихопить у неї Лі й загорнувши обоє руками понесе крізь очманілу товпу, крізь гомін розгойданих брам, на невідому вулицю по той бік двірця.

Вона нахилиться по дорозі й питає рвучко:

— Ти своя.

— Своя.

Тоді вона пригорне Лаю більше й кинувши вперед:

— Я Марта Кін, дружина Кіна, —

підє як вітер зниз вулиці, в сторону міста. Й тут Лая визволиться неспішно (— о, Лая, високі крильця брів, фатальний спокій губ! —), вона спиниться на загибі й скаже спокійно:

— Тут почекаєм, їх поведуть.

— Міру?!

— Так, і товаришів, вони вже тут.

І вони перейдуть на лівий бік дороги й Марта вросе жагуче в землю й піднесе на двірєць очі, голубі хмари очей, вохкі, важкі, й горячі.

І от їх виведуть з бічного входу, скованих за руки двійками й оточених кав'яно — бурим кільцем тюремної сторожі. Й коли поліція хапливо розчистить дорогу, широку дорогу в'язням, то стане видно здалека, ідо першою йде Міра, Міра Крайс за руку з Андрієм, залізною за руку! Тоді Марта зало— луміниться криваво, — ах! — і вирветься нестримно з місця й підє просто на стрічу. Тоді Міра її догляне, її вільна Долоня забеться химерно: вона кинеться зразу на груди, потім на очі, потім упаде п'ястучком на запалені губи, Марта аж скрикне від того. Але їй заступлять дорогу, синя груда висунеться впору вперед і втиснеться між неї й між кільце, — назад, червона, wstecz! —

і от вона піде обіч і поруч, з в'язнями в крок, вона підійме Лі ввєрх як факел горячий і закричить понад голови синіх:

— Ми тут, Міро, не бійся, ми тут!

Вона йтимє краєм дороги, ступаючи широко, голубі хмари її очей будуть спливати вогняними потоками, вона підніме Лі понад голови синіх і закличе гарячо:

— Вона буде рости, здорова, Маріє!

— Не бійся!

— Вона буде рости!!

Так Лі ростимє

в колективі.

Це так:

Приходить субота, найблища субота й товаришка Марта вже дзвонить у в'язничну браму. Вона обгорнула дитину великим, затишним раменем і впірається очима в ковані двері як у відомого, давнього ворога.

Двері роззявляються помалу й безголосо й із них висовується стрижене, м'яко смішливе обличчя дідка одвірного.

Він закивує живо полинялим дашком.

— Знов до нас, пані Кін.

— Атож, не забуваєм.

Дідок закліпує в сторону червоними повіками й дивиться під ноги.

— Якось я не завважав, як приводили пана Кіна, не пригадую. Чи не вночі часом?

Марта стріпує хижо головою:

— Не — не, — не дочекають так хутко його приводити, не — е! Ще він наготує їм клопоту, ще Кін на волі. А я приходжу до других.

— Певне хтось з родини.

— Атож, родина в нас велика!

Марта прилипає до дідка очима як теплими платками. Дідка вона знає з давна, вона його любить. У дідка обличчя в глибоких розумних складках і очі — ласкаві звірки за кущами. Марта прилипає до його зіницями, вона кладе на Лі широку долоню й бе в стіни сіней клубками голосу:

— Матір замкнули, з дитиною розділили — на пять літ! Го-го! — Пять літ далеко...

Дідок сміється мовчки, його маленькі очі забігають глибоко, десть аж під мозок і ворущать там гострими голочками. Він чалапає за Мартою до дверей канцелярії й повертає назад до брами. Марту проводять згодом у розмовницю.

Є тут уже другі й Марті не перший раз. Проте вона хвилюється очевидно й горить на обличчі, її очі набігають щімкою вохкістю і вмиють висихають. Вона стає серед кімнати й розтулює на дитині хустку. З середини виквітає рожево Ліїне личко. Марта вигладжує довкола його мережку чіпчика й пробігає пальцями по всьому сповитку. Тоді зітхає глибоко й упершись ногами в землю — важка, велика — дивиться нерухомо на двері.

Спершу приходять двоє чужих і третьою вводять Марію. Вона бачить Марту зразу і

йде просто до неї. Її хода така дуже тиха й ясна й Марті від того солодко обривається в грудях. Вона підходить зовсім близько й дивиться Марті в обличчя й вже щось хоче сказати. Але вона добачує краєчком зіниць рожевий пуплях у хустці й от її очі падають туди як дві голодні пташки. Вона стоїть одну хвилину нерухомо й тільки її припалені губи кидаються вперед трьома солодкими товчками. Тоді вона враз подається за їми й потягнувшись двома руками кладе їх здовж пупляхового тільця, легкі й кохані. Дивиться на Лі й посміхається мовчки.

Марта підносить голову й стріпує з очей гарячі каплі. Вона поглядає в дві сторони кімнати й сміється заплаканим обличчям:

— Я би також мовчала.

Міра підносить на неї очі й дивиться так майже неприязно за тою посмішкою. Потім вона прояснюється ще й приближається тісно до Марти.

— Не гніваєтесь на мене, товаришко?

Марта закліпує злякано жовтими повіками.

— Чого ти, за що?

Міра дістає рукою до її плеча й оправдується тихо:

— В тебе своїх багато, чи не буде за тяжко?

Тоді Марта стріпує гаряче головою й мало не гнівається на правду:

— Щоби ти мені за те не говорила й ніколи не згадувала.—"За тяжко". Я от ще й тебе взялаби й відходила трохи, така ти крихітна й марна.

Марія паленіє й сміється, вона таки крихітна й дрібна й наче дитина проти Марти. Коли вони присідаються до грубки — так Лі тепліше — Марта поглядає на Марію, вона бачить зверху її крихкі плечі й простоволосе тімя з дівочим розддліюім від лобика й тоді в її зіницях міняються взаємно вірність товаришки і матірня теплінь.

Марія нахилиється до Лі й питає непевно:

— Як вона — в тебе ?

— А подивися, — не кинеш ?

— Не кину.

— Візьми.

Вона бере дитину з хустки й кладе собі в рамена як у човник. Підносить бережливо колихаючи. Марта запитує здалека:

— Ну що ?

Марія наче виспіває:

— Так ду — же ви — росла.

Вона ловить на собі очі Лі й червоніє геть аж до брів. Тоді ледве говорить, ніби жаліється:

— Тяжка така, руки обтягує.

Це Марта знає. Цього Марта чекає! Вона перекидає голову на плечі й бухає сміхом як срібною хмарою. Вона хилитається в обі сторони підкидаючи грудьми як запашними копицями. Захлинається.

— Булаби в мене легка !

— Го — го — го, булаби в мене легка ! !

Вона перегинає живіт і припавши до Міри, до обличча, окидає малу Лі ревнючими очима й бубонить м'яко захоплюючись :

— Вигляджу я її тобі як качанчик, як хрусткий огірочок.

— Буде вона в мене рости як у пазусі.

— Будеш мати з неї золото — товаришечку.

— Думаєш — я що ? Мої теж — нехрещені — ростуть — ростуть як дубки.

Так Лі росте.

Це так :

Лопають на горбах сніги й скоро всі склони мигтять у сонці блискучими потоками. А в долині гуде красуня — річка прудка, брудна й п'яюча. Марта минає річку і йде вгору підсохлим хребтом гостинця. Вона ступає широко, хустина в неї збилась із тімени й велике, біле обличча пашиє гарячо проти вітру.

Здорова, сильна Марта !

На грудях у неї Лі (— сидить уже Лі), каптурик відсунутий з головки й пухке обличча в сонці.

— Нехай смагліє дитина весняними вітрами !

— Нехай, Маріє !

Здорова, сильна Лі. Пухке обличча в сонці, а брівки лучками на далекі блискучі потоки — захватно !

Марта ступає широко, вона минає місток над ярком і йде вгору замковою доріжкою й дзвонить у вязничну браму.

— Весна, діду!

— Відчиніть брами, весна !

Дідок сміється щілинами, а Марта поринає геть у далекі, темні сіни й вихоплюється по той бік брами на тюремне подвір'я.

Й тут сонце, потоком сонце згори як у прірву. Марта спиняється серед подвір'я, — зпід ніг у неї доріжка просто до глибокого, круглого склепіння і над їм — крилами вправо і вліво кам'яний корпус вязниці з чорними лентами вікон.

Марта спиняється в половині доріжки.

(— Nie wolno — — —

— Ти щось кажеш, Сірий ?

— Nie wolno zatrzymywać się w podwórzu.

— О — го ! —

— А сонце ти бачиш, вихилястий ?

А матір ти маєш, білогривий?! —)

— — вона спиняється в половині доріжки, вона підносить обличча й знаходить просто над склепінням, між вікнами, вікно глибоке й спадисте як бійниця. Тоді вона стріпує вихрясто головою — хустина на плечі ! — й підхоплює гарячо дитину й протягнувши до вікна руку гукає :— Там — там, Лі, там !

Тоді Лі здригається на голос. Лі знає! Вона відкидає головку як пташка й шугає

очима по сірому корпусі. І от знаходить.

І от Лі бачить !

В горі :

глибоке, темне вікно — і в вікні, на кратах, дві руки як білі пташки й над руками — солодке, соняшне — ма —

І ще :

просовується в квадратик рука й кличе, кличе й бється там біло, як привязана за крила пташка — а над рукою тісно до крат — солодке, соняшне — ма —!

Так так, Лі знає :

це — м а — !

І от Лі дуже — дуже хоче — ма —

І от Лі стрясається жагуче всім тільцем і вихоплює цупкі ручки на верх і затиснувши їх кулачками бе криком у сірі, зімкнуті стіни :

— А-а-а-й-й!

Так Лі росте.

І ще так :

Коханий — коханий Даньку,

Лі вже ходить. Ти мене чисто засміявби, якби zobачив у цю хвилю, а може й зовсім не сміявбися, очевидно, ні. Хоч я така кумедна, ну, зовсім шалена. Й чого? Мені вже перед тим багато разів снилося, ніби Лі ходить і взагалі мені це не першина, я Лаю виносила на руках й сама ставила її на ноги, потім були мачушині, доки я не пішла з дому на роботу, але — вчора це я побачила перший раз, ну чисто перший раз, Даньку.

Й тепер я ходжу в келії з кутка в куток і говорю — говорю без кінця (й без звязку), а Руна сидить на койці й сміється й трохи сплакує*), тоді я перестаю й приєднуюся до неї. Сміх і тільки. Проте всі кажуть, що це рідко буває, щоб дитина ходила до року, але в Марти всі діти підносяться так рано й це не дивно, Даньку, там є від чого. Ой, Марта ж, і де Ти її вихопив таку, Данечку? Про Кіна я чула, але хіба мусить у Кіна бути така дружина? Вона ніби не сьогоднішня, так, якби виросла вже десь у нашій майбутності, така радість — товаришка! — Кохана — кохана Марта! Вчора я її ждала як звичайно, я Тобі про це писала, я приставляю стільчика до вікна й беруся руками за крати й дивлюся вниз на подвіря — вже десь від десятої. Зразу мені забороняли, Марті також, потім привикли, не звертають уваги, я це все приписую Марті, вони її наче трохи бояться, вона впадає сюди як володарка, що тільки забула дома ключі, щоб нас повипускати. Випустилаби, це певне! Вона приходить усе точно, в половині одинадцятої (Руна каже: влітає як гарячий клубок вітру), спиняється собі посередині подвіря й тут ми з Лі бачимося вперше. Лі вже мене зовсім знає, взагалі знає, вона відразу знаходить моє вікно й як тільки мене побачить, скрикує й протягає ручки так нетерпеливо. Вона ще не зовсім орієнтується в віддалях, їй мабуть здається, що протягнувши руки можна мене звідси взяти. Але так — то вона незвичайно розвинена, напр. вона знає вже багато других вікон, тут у п'ятому на лівім крилі сидить тов. Андрій і потім інші, вони всі її дуже люблять і чекають суботи як і я, — Ти би послушав, які

кумедно ніжні виклики вони їй кидають з вікон, такі ласкаві й теплі, просто не віриться. І не тільки наші товариші, Даньку. Якось минулого місяця був такий випадок, ми з Руною зовсім сплакалися (— тепер вже вона не заперечить і взагалі Ти з цього бачиш, які ми поробилися плаксійки). Марта вже була вийшла і як звичайно спинилася на хвилю в подвір'ї. І от з горішнього поверху карного корпусу — він просто нашого, над вхідною брамою, — з середнього вікна вилітає білий пакуночок і летить просто на Марту. Я мало не крикнула з переляку, а доглядач підхопив таки ще в леті, — на це в них добре око, — а з гори йому таке спокійно громове: Віддай дитині. Це було від Грома, Даньку, Ти розумієш, він тут сидить з весни ще, наче король, а не вязень, пострах усеї адміністрації, а в пакуночку була маленька деревляна тарахкалка така чудово різьблена й повикладана кольоровими цятками, просто мистецька вигадка. Це була Громова власна робота, над нею треба було сидіти пару місяців, сидіти Громові, Ти уявляєш? — Лі це віддали зразу, вона приносить тепер зі собою й тарахкає в подвір'ї, а Грім дивиться крізь щілину, там у них усі вікна з деревяними підвісками, то він притискає обличчя до крат і дивиться вниз крізь щілину, товаришам видно з третього поверху. Коли Ти думаєш, що мені легко після того не плакати, то помиляєшся, очевидно. — Ну от, тепер про властиве, вчорашнє. Вчора була субота, останнє моє побачення перед вівтірком, перед першими вродинами Лі й ми з Руною призначили його на обходини, бо воно найблище до вівтірка. Ми склали собі цілу програмку святкування, цілком докладну й реальну, з олівцем на папері, з письменною участю товаришів у нараді, — тимчасом прийшло воно, таке несподіване й таке сильне й перемішало нам усі пункти й нічого з того не вийшло. Ти не смійся, тепер я бачу — так було треба, це було найкраще, що могло статися, від цього мені така радість, така велика радість, я цілий день як ошаліла... Вчора я чекала Марти як звичайно від десятої, в вікні, а вийшло зовсім незвичайно, зовсім зовсім незвичайно, Данечку. Перш за все Марта влетіла далеко ще до половини одинадцятої й на цей раз на правду влетіла як гарячий клубок вітру. По друге вона зовсім не затрималася на стежці, тільки шугнула через подвір'я так дуже спішно, розбурхано, червоно й так якось незвичайно закидала до мене в повітрі руками. Я чисто стерпла при краті, потім осіла на стілець ні мертва ні жива, Руна щось заговорила, я не могла добути зі себе слова й тільки дивилася залякано на двері. Я була певна, що сталося щось дуже недобре й від того, що Лі була з Мартою, в мене тільки колотилося в голові все більше. Скоро мене покликали, я ледви підвелася з місця, я йшла по сходах так довго, як ніколи до того, так тільки ледви ноги переставляла. Якийсь товариш виходив саме з розмовниці й оставив відчинені двері. Тут я побачила вже Марту, вона стояла при тому вході така проста, нерухома, дивна. Я тільки ступила через поріг, ми звичайно кидаємося обі до себе, Лі тягне, а це Марта підняла долоню як таблицю й так якось дуже канчасто — суворо: Стій там, Міро. — Я аж зітхнула. Ну, цього не сховаєш, я зразу відчула по голосі, що все добре, що є щось незвичайно добре й тільки не знала, що саме, й від того серце забилося нестерпно. Тоді вона таким урочистим рухом здіймає Лі з руки й бере під пахівки й помалу — помалу опускає на землю. — Я була вже всім тим так переможена

— й було щось таке владне в тому русі — я спустилася за ним додолу й станула колінами на землю. Ти розумієш, — це я вперше, зовсім уперше побачила, як дитина сходить на землю. — І от Лі стає й пускається рук Марти і йде — йде — йде до мене — — І я пішла до неї — так як клячила — майже несвідомо, я чула я так була би йшла світами — щоби тільки ближче, ближче, ближче до неї — — — Ти розумієш, вона не спинилася ні

разу й не хитнулася і тільки як була вже на відсталь руки, то замахнулася й кинулася на мене і як звичайно схопила ручками за коси. Було трохи боляче.....

*) Ще що! Зовсім не "сплакує", то від сміху. (Доп. Руни).

Так Лі росте.

І ще так:

На дворі спека, в вікно, й далеко за замком десь буря.

Марта врочисто — рукою на Марію:

— Це хто ?

Лі — дзвінко:

— Тойїшь мама.

— А це хто ?

дзвінко:

Тойїшь Лі.

: Товариш мама.

: Товариш Лі.

Так Лі росте

в колективі.

І ОТ

ЛІ

ХОЧУТЬ УЗЯТИ Це так :

В ночі з п'ятниці на суботу стоїть тривога в робітничому кварталі. Наскакують неждано сині тучки, гремлять з нальоту у двері, будять у вікнах світла як сполохані вітром птахи.

В ночі з п'ятниці на суботу схоплюють тов. Кіна, з дороги зі зміни, а рано Кін дома, похмурий, сухий, — короткий погляд на Лі і, до Марти:

— На замку недобре.

— Що кажеш !

Нічого Кін не каже.

Тоді Марта — нетерп гаряча — жде, не дождеться і в десятій схоплює Лі

— йдем, Лі, йдем! — і вже проскакує долину з рікою, пробігає самотний гостинець, місток і доріжку вгору й дзвонить — дзвонить у двері вязниці.

І от вязниця мовчить.

Мовчить.

І тільки згодом відчиняється візірка в стіні й знутри — дідок — перелякані очі.

— Пускай !

— Не можна, не можна, нема — —

— Побачення — субота !

— Нема, нема, замкнули — —

Й дідок уколуює зпід брів затаєними зіницями й ховається вглиб, застукуючи спішно візарку.

Тоді Марта — нестримна — падає грудьми на камінь і бється шалено:

— Гей, світе, стіни розсаджу!

Стін Марта не розсадить, стіни стоятимуть сильно, покищо сильно.

І от Марта — лютъ вогняна — відібється скажено від муру й кинеться вниз по узбіччі й упаде вихром на самітній гостинець. Повернувши дитину до замку, вросте вона жагуче в землю й проста, велика, палка обійме замок на горі горючими очима й тут замре в страшному ожиданні.

ЧИ

ВІЗЬМУТЬ?

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.596. Вівторок, 24. серпня 192... р. Р. XX.

З КРАЮ.

Ревізії й арештування в Н. З Н. доносять: В ночі з 20-го на 21-ше серпня ц. р. перевели місцеві органи публичної безпеки низку ревізій і арештувать між робітниками тутешніх рафінерій, відомими зі своїх симпатій до злочинної роботи переворотових елементів. Одночасно з тим переведено строге льокальне обслідування відділу політичних проступників місцевої вязниці (т. зв. "На Замку").

Як нас інформують, обі акції стоять у звязку з викритими в останньому часі познаками

злочинного контакту

між деякими (дрібними зрештою) групами місцевого робітництва й політичними проступниками згаданої вязниці.

Своєчасний і вміло скоординований виступ органів публичної безпеки дає нам запоруку, що та нечувана спроба поширення протидержавної роботи зза мурів вязниці (!) буде в найкоротшому часі безпощадно зліквідована.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.598. Четвер, 26. серпня 192... р. Р. XX

Ще в справі ревізій і арештувань у Н.

(?) доносить: Як довідуємося, справа злочинного контакту між політичними проступниками д-цької вязниці й деякими (дрібними) групами місцевого робітництва захоплює

щораз ширші кола.

Як виявляється, існують сильні познаки того, що останні хвилеві заворушення між робітництвом нашого басейну стояли в тісному звязку зі згаданим контактом і що значна частина протидержавних

відозвів, поширюваних таємно серед робітників

була редагована в місцевій в'язниці!

Ці неймовірні просто відомості викликають

зрозуміле опірчення серед загалу місцевого громадянства й особливо серед провідних кол промислових, які запитують цією дорогою:

— Невже спокійний перебіг господарського й загальногромадського життя не може бути забезпечений хочби супроти тих злочинних елементів, яких уже досягла караюча рука справедливості?

— Невже так далеко доходить толеранція в'язничної адміністрації, що уже під її очима відбувається редагування підбурюючих летючок, які спокійно переходять за мури в'язниці, щоби сповняти там своє діявольське призначення?

Висловлюємо на цьому місці оправдану надію, що відповідальні органи, які вже звернули увагу на дивну господарку адміністрації н-ської в'язниці (-Нарешті! — Завв. Редакції), зуміють нормалізувати внутрішні відносини в тому заведенні й причиняться тим до заспокоєння умів державно думаючого громадянства.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.604. Четвер, 2. вересня 192... р. Р. XX.

Зміни в в'язничній адміністрації "На Замку" в Н.

З Н. доносить (?): В наслідок розпорядження Президії Апел. Суду місце начальника н-ської в'язниці (т. зв. "На Замку") обняв з днем 30. мин. міс. бувший політичний референт окружного міста майор Ікс. Вслід за тим очікуються дальші, дрібніші зміни в нищому персоналі в'язниці. В особі новопризначеного начальника отримує заведення досвідченого й пружкого адміністратора, який на своїм дотеперішнім становищі прислужився видатно до уздоровлення політичних відносин у цьому експонованому районі.

Місцеве громадянство зустріло назначення п. м. К-ка з видимим задоволенням і — чого скривати — облегченням. Загально очікується, що уздоровлення адміністраційного апарату в'язниці причиниться до прискорення вияснення відомої справи звязків між в'язнями й робітниками, яке-то вияснення з невідомих мотивів затягується, виявляючи незрозумілу в даних обставинах скомплікованість. Між іншим довідуємося, що частина арештованих у цій справі робітників має бути найближчими днями випущена на волю. Чи не за скоро?

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.612. П'ятниця, 10. вересня 192... р. Р. XX

ХРОНІКА НАФТОВОГО БАСЕЙНУ.

Відкриття нового захисту для вбогих у Н. (?) пише: Дня 4. вересня п. р. відбулося святочне

відкриття Акту посвячення

довершено при участі численного клиру обох католицьких обрядів, що дало привід до нового гармонійного виступу представників обох братніх національностей, звязаних нерозривними вузлами історії й крові. Між іншими завважили ми П.П.:

. ,

Зі свого боку вітаємо цю важну фільантропійну станицю, яка становить собою новий доказ чутливого відношення провідних кол нашого громадянства до долі тих найбідніших.

З ХРОНІКИ ВЯЗНИЧНОГО ЖИТТЯ В Н.

(?) доносить: Вівторок, у 10-тій год. ранку, покій начальника н-ської вязниці був місцем трохи незвичайної й тому гідної занотування події. В одному з відділів згаданої вязниці відбуває кару п'ятилітнього ув'язнення "політична" Міра (Марія) Крайс, засуджена в голосному у свій час процесі "підгірської чотирнадцятки". Сказана Марія Крайс, молода дівчина літ 20-ти й разом із тим мати "illegitimae legis**" дитини (ті елементи і в цьому відношенні "contra lex**") користувалась за минулої адміністрації нічийм неоправданим привілеєм майже необмеженого з тою дитиною побачення.

Признаємо незмінно найсвятіше право матери на побачення, ба навіть на постійне перебування зі своєю дитиною. Але під умовою, що спосіб, в який дитина приходить на світ, стоїть у згоді з моральними основами суспільности і що загальні поступки матери в нічому не порушують усвяченого віками суспільного ладу й правопорядку.

Цього не могла або не бажала зрозуміти згадана Марія Крайс, яка від довшого часу закидала нову адміністрацію вязниці постійним домаганням побачення з дитиною, в чому її згідно з сучасним положенням річей у вязниці

СКОКІЙНО ВІДМОВЛЮВАНО

Дня 7-мого вересня, в ранішніх годинах, Марія Крайс добила нові в цій справі розмови з п. начальником вязниці, при чому на цей раз її домагання відзначалися особливою настирливістю. Коли їй у тій просьбі остаточно й рішуче відмовлено, тоді згадана Крайс

з несподіваною для неї силою
кинулась
на урядуючого начальника
пориваючись до чинної його зневаги.

Випадок, який слід уважати остатком колишньої розп'яченості в заведенні, зліквідовано з прикметною для теперішніх відносин у вязниці упругістю.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.613. Субота, 11. вересня 192... р. — Р. XX.

З КРАЮ.

Невдала спроба заворушень у н-ській вязниці.

Як нам доносять, в. ночі з четверга на П'ятницю вибухли в політичному корпусі Н-С:КОЇ ВЯЗНИЦІ (т. зв. "На Замку") частинні заворушення на тлі поточних заряджень начальника вязниці. Адміністрацією прийняті всі необхідні засоби для скорого й успішного здавлення тої недоспілої простудної імпрези.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.614. Неділя 12. вересня 192... р. Р. XX.

Заява довір'я для нового кабінету. — Випадок чи самогубство? (Трагедія в родині князів Естергазів). — Вязничні заворушення в Н. — Нові пророцтва пані Теб. (Упадок

Совітів).

З Н. пишуть:

Частинні заворушення в'язнів, про які ми сповіщали вчорашньої суботи, виявляють тенденцію до поширення на весь політичний корпус н-ської в'язниці. З огляду на велике скупчення В'ЯЗНІВ у тому відділі (понад 500), положення вважається досить

поважним. Адміністрація в'язниці звернулася за негайною підмогою до місцевих органів публічної безпеки. Як нас інформують, є всі дані на те, що ситуація буде в найкоротшому часі опанована

— — — — —
— — — — —
— — — — —

ПО ЗАМКНЕННІ ХРОНІКИ.

Грізне положення в Н. (Телефоном від власного кореспондента "Газети Вечірньої"). Субота вечір, — по короткій сутичці з в'язничною сторожкою опанували повсталі політичні проступники весь другий корпус в'язниці "На Замку". Є тяжко поранені. Заряджено спішне поготівля частини місцевого гарнізону. Про дальший хід подій сповіщу.

Нечергове видання
ГАЗЕТИ ВЕЧІРНЬОЇ

Ч. 8.615. Понеділок, 13. вересня 192... р. Р. XX.

Грізна революта політичних в'язнів у Н. — Зброя в руках противників. — Героїчне змагання горстки в'язничної сторож. — Загрозлива ситуація.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.616. Вівторок, 14. вересня 192... р. Р. XX.

БУНТ ПРОСТУПНИКІВ

Американські розміри в'язничного бунту в Н. — Формальні бої в мурах замку. — Перші жертви. — Тривожний настрій у місті. — Спеціальний кореспондент "Газети Вечірньої" в дорозі до Н.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.617. Середа, 15. вересня 192... р. Ч. XX.

Грізна революта політичних проступників у світлі спеціальної кореспонденції "Газети Вечірньої".

(див. стр. 3.)

Випадки в Н.

Спеціальна кореспонденція "Газети Вечірньої"

І. К.

Йдучи на зустріч загальному зацікавленню наших читачів і прихильників н-ськими подіями, вислали ми на поле випадків спеціального кореспондента й знатока в'язничних справ п. І. К-а, якого фахові

звідомлення, даючи всестороннє освітлення справи, причиняться безсумніву до заспокоєння порушеної випадками публичної opinio. Ред.

вівторок, 14. вересня 192... р.

СПОКОЮ!

Передовсім трохи спокою.

Не треба ніколи тратити належної перспективи на події, тоді вони стають перед нами у властивому освітленні й питомих для себе пропорціях.

Не діється власне нічого незвичайного, або — хочемо бути чисті з собою, — майже нічого незвичайного. Цілий той комплекс випадків, коли його слідити хоч трохи досвідченим оком, являє собою майже нормальний розвиток відомого нам з інших аналогічних випадків типу

звичайного вязничного бунту.

Нехай нас не милять ті напrawdę невидані в наших відносинах розміри бунту. Нехай не зводять нотовані хронікою прояви просто

божевільної очайдушности й завзяття

з боку ворохобників, які так обманно могли би нам нагадувати вияви, правдивої хоробрости й героїчної посвяти.

Все це не більш як зрозуміле на ґрунті надмірного скупчення проступних елементів, позбавлених законом волі, — елементів, серед яких знайдуться без сумніву також

фанатики блудної ідеї,

люди по своїй психіці готові до вибухів безглузлого пориву й здібні порвати за собою на невідповідальний вчинок звичайну проступну масу.

Проте ми знаємо, що все це не в силі вплинути на остаточний вислід проступної революти, вислід справедливий сам собою й подиктований згори трагічними для ворохобників услів'ями змагання.

Бути

безоглядно здавленим,

де звичайне, невідкличне назначення кожної вязничної революти й невідомий нам є в історії криміналістики випадок, де би бунт проступників знаходив іншу розв'язку або — тим менше — де був би в силі порушити в чомусь нормальний хід загально — державного життя.

І через те ми не можемо знайти оправдання для того занедбування, якого свідками ми були серед місцевого громадянства, а особливо для тих проблісків

тривоги,

які ми стрічали в перших звідомленнях місцевої провінційальної хроніки.

Випадки проходять властивою чергою, наближаючись помалу але невідклично до своєї натуральної розв'язки.

Отже

трохи спокою !

В ДОРОЗІ НА МІСЦЕ ПОДІЙ.

Вже під'їжджаючи до Х, ви якось відчуваєте, що входите в зону безпосереднього контакту з подіями.

В чім річ? —

— питаєте себе трохи здивовано. Прецінь не чуєте ані розмов на цю тему, ані не діється в вашім оточенні нічого, що зверталоби вашу увагу в сторону дотичних випадків. Проте стоїть щось таке в самому повітрі, якби незвичайне напруження магнетичного поля, яке ви вловлюєте підсвідомо незалежним від вашої волі механізмом нервів. І враз вам самим передається якось те пристрасне напруження, ви мимохіть насторожуєтесь і от — несподіваним для вас скоком асоціацій вам незвичайно живо пригадується те особливе, майже дотикальне, нудке почування, яке ви переживали, приближуючись у свій час до передових ліній

боевого фронту.

Правда, ви собі усвідомлюєте всю теперішню необоснованість, недорічність цього почування. Але ви хочете бути чисті з собою й не заперечуєте: воно в вас є.

Це ви особливо ясно відчуваєте, коли ви пересівшись у Х. — відбуваєте решту дороги в загальному переділі третьої класи, яка — до речі — дхне вже на вас прихованим пахом підземної киплячки.

Нічого — здається — й тут незвичайного.

В одному кінці вміщається галасливе товариство місцевих купців — халатників, яке в прикметному собі хаосі рухів і крику полагоджує подорозі свої принагідні інтереси. В другому — кидаються вам у вічі своїм буденним, землистим кольором три тяжкі постаті селян — сіраків, які мовчки й невідривно дивляться в сусіднє вікно, мигаючи якось розгублено освітленими зіницями. Блище, напроти вас, осілася молода ще, білолиця міщанка зі схрещеними на животі руками й по жіночому перехиленою до плеча головою. Трохи дальше, в глибині бачите двоє дітлахів — школяриків, притулених до себе сидьма дитячими раменами. В вікні, на право від вас, темніє тонка силуета дівчини — підлітка з малим узликом під пахою, з вигляду — маломіської дитячої прислуги.

Звичайна — на перший погляд — може навіть занадто звичайна картина, з нашої провінційальної залізної дороги.

А проте — вистане вам трохи обутися зі своїм оточенням, як ви неминуче завважите деякі дрібні, ледве помітні, але багатомовні риси в доведенні ваших співподорожників. Якись раптовні, несподівані, короткі мовчанки, що западають нагло в живий галас купців — халатників і в яких розмовники якось припиняють, маліють, насторожуючись у напрямі свого оточення. Якесь особливе, таємне мигтіння в освітлених зіницях селян при вікні, яке тим неочікуваним, нелогічним скоком асоціацій пригадує вам тонке, колюче поблискування вістря ножа проти сонця. Якийсь особливий, скорбний смуток у нахиленні голови вашої сусідки — міщанки, що сидить майже нерухомо. Якийсь незвичайний, сказатиби — екстатичний, захоплений страх у

очах дітлахів — школярників, притулених до себе міцно дитячими раменами. І навіть коли хочете — якась потайна, своєрідна готовість у тому дрібному вузлику під пахою дівчини — підлітка, якої темний силует рисується вам у рамі вікна.

Все це ви завважуєте з деяким здивуванням і враз ви усвідомлюєте собі всю поверховність, випадковність, показність того, що кидалося вам у вічі на перший погляд і ви відчуваєте незвичайно виразно, що за ним ховається щось друге, глибоке, важне, те притаєне поле магнетичного напруження, яке ви схоплюєте в собі й яке об'єднує всіх у переділці одною спільною площею пружкого очікування.

Ви не помиляєтесь щодо цього. Про це ви переконуєтесь швидко, коли на дрібній, положеній серед поля стації Т. всідає до вашої переділки гомінка група робітників — нафтярів, що їде в напрямі Н.

Невеличка сама по собі — чоловіків із п'ять — та група входить у двері якось особливо широко, з розмашкою, і разом із подувом вітру вкидає у переділку різкий подув своєї оживленої й якось демонстративної голосної розмови.

І от нараз обличчя всіх присутніх, не виключаючи вашого, повертаються в сторону робітників і застигають нерухомо.

В чім річ ?

Робітники

говорять про бунт.

І от ви чуєте, як в ту саму хвилину, з докладністю механізму, в вашому нутрі, повертається якась невидима заключна — контакт і враз — усе поле вашої свідомості починає бриніти щімким, притишеним, але вже явним напруженням, яке ви одночасно, майже підсвідомо, проте виразно вловлюєте теж у психіці ваших співпідорожників. Відчуваєте позитивно, що всі присутні

думають про бунт.

Якась особлива, заслухана, сторожка, тиша повисає в повітрі. Розставленими, короткими відтинками падають у неї слова робітника, до якого вкінці переходить ініціатива в розмові. Худий, костистий довгань з запалими грудьми, сидить він просто посеред других і рівним, монотонним голосом розказує про події.

Заховуючи можливий спокій, пересідаєте разом з другими ближче і прислухаетесь.

Всі слухають.

І от ви, людина з культурного осередку, ледве довіряючи своєму слухові, стаєте свідком того, як із хаосу дотичних подій, крізь психіку тих простих людей, виринають перед вами неясні ще, але вже визначені обриси

легенди,

фантастичного, примітивного оповідання про невідому жінку, таку чудово — просвітлену в своєму материнстві

жінку — матір

(о скільки не милюся — Марію), — простий і такий глибоко зворушливий витвір уяви, з якоюсь наївною, майже дитячою нелогічністю поставлений в осередку випадків і обведений довкола золотою авреолею

надмірного матірнього терпіння.

Прислухуються, дивуються і мимоволі піддається, впливові тої на ваших очах dokonуваної творчості. І разом з тим, спершу не зовсім ясно, потім щораз ясніше підноситься в вас думка про те, які небезпеки ховаються в подібному сприйманні широкими суспільними низами біжучих випадків.

Відсовуєте на хвилю цю думку, але вона повертає вдруге, вже зовсім виразна, коли за переїздом через річку, вже в околиці Н., вас підхоплюють скупчені довкола робітників слухачі й ви разом з ними кидаєтесь праворуч, до вікон вагону.

Широка, низько положена долина, розділена тонкою смугою річки. Далеко, в глибині, за річкою, спадисте узбічна пригірка, порослого кущами. В горі, на обривистому шпилі, високий, стрімкий, чотирикутний масив замку.

Приглядаєтесь мовчки. Якесь замкнута, грізна зосередженість ввиджається вам у тій суворій, закутій в камінь масі. Долішня її частина остає в тіни, тоді як вікна горішнього поверху палають рівним, червоним відблеском заходу. Такий же рівний, рожевий посвіт лежить на західньому склоні шпильстої кривлі.

— То від сонця, — говорить хтось непотрібно.

— Вчора там підняли червоний прапор, то поліція застрілила сальвами.

— Червоний прапор? — майже скрикуєте заскочено.

Від вікна повертається до вас наскіс перехилене обличчя з широкими, обтягнутими темnobлискучою шкірою вилицями й кидає сухо:

— А що ?

Треба вам почути низький, коротко обрубаний тон тої фрази. Треба вам глянути в ті невеличкі, круглі очі, такі чужі для вас, якби це були очі істоти з якогось іншого природнього ґатунку. Цілий світ відкривається вам за її згуком. Умить — ваша зворушена думка пробігає без стриму від почутої перед хвилею легенди ріпника — довгання — до далекого блиску вікон на шпилі гори й спинившись на чужому виразові скошених на вас круглих очей і пов'язавши це все одною червоною ниткою причин і наслідків, — ви враз усвідомлюєте собі ясно й прозоро всю

складність і небезпеку

освітленої з того боку ситуації:

— Чи розуміють її ті, кому розуміти належить?

Кидаєте ще коротко очима на брунато — блискучі вилиці ріпника, звертаєте останній погляд до палаючих шиб у далині й висовуючись помалу зпомежи скупчених глядачів при вікні, прислухуетесь із деяким занепокоєнням до стихаючого такту коліс, що приближають вас до місця подій. Які картини чекають на вас вперед!?

ОБЛОГА.

Облога — це слово, яке приходить вам механічно на думку, коли невеличка, легка таксівка мчить вас вулицями занепокоєного випадками міста.

Не треба брати дослівно цього багатого асоціаціями, зрештою недвозначного в своєму технічному змісті терміну. Проте можемо не сумніватись, що власне він у великій мірі, правдиво визначає взаємовідносини, які в даній хвилі заіснували між

містом і збунтованою в'язницею, а навіть — з деякими обмеженнями дається вжити для окреслення внутрішніх відносин у місті.

Не будемо забігати вперед випадків, — вистарчить може, коли згадаємо, що аналогічними словами стрічає нас у вітальні місцевого староства комісар Л., в якого руках сконцентрована в дану хвилю вся акція проти ворохобників.

— Знаходимося в положенні облоги, — каже він нам усміхаючись і запрошуючи нас до свого кабінету. Один побіжний погляд на його спокійний і разом із тим поважний усміх переконує вас, що маєте перед собою людину, яка вповні доросла до завдань, призначених їй випадками. Усміхаєтесь у свою чергу, відповідаючи в тон:

— — — з усіма шансами по нашому боці.

— Не хочемо бути скромні, — потверджує п. комісар, — перевага за нами. Про це панове переконаєтесь із обговорення подій, до якого — як що позволите — приступимо зразу.

Погоджуємося з готовістю. Занимаємо місця довкола простого, узброєного полевим телефоном стола й за хвилю перед очима вашої уяви розгортаються одна за одною, об'єктивно представлені й з подиву гідною знайомістю справи освітлені картини випадків.

СЛІДАМИ БУНТУ.

Не будемо скривати: сліди н-х:кого бунту вже позначилися кровю.

Всюди, де входить у гру кров людини, людський мозок кидається пожадливо на шукання попередніх фактів, які стали причиною розливу крові, щоби ту причину проголосити за вину в крові й у наслідку домагатися заплати за провину.

В чому належить шукати первісних причин подій?

Парадокси життя люблять іноді стикатися безпосередньо з правдами життя.

Такою парадоксальною правдою буде, коли скажемо, що перші сліди бунту знаходимо там, де не знаходимо ще ні сліду бунту. Що зародки революти треба віднести до того відтинку часу, де спокійне, безтурботне плесо міста у стіп замку не могло ще відбити в собі й здогаду про те, що готується йому в червоному котлі пристрастей на шпилі горба. Не вагаючись ставимо твердження, що первісних основ революти належить шукати в загальних психічних заложеннях того типу людей, для яких

стихія бунту

являється єдиною основною диспозицією їх душі, єдиною формою сприймання й реакції для всіх явищ суспільного й родинно — приватного життя. Осліплені злочинною пристрастю, шукають вони для неї заспокоєння в елементарних рухах мас, стараються скерувати їх проти незрушних основ суспільного життя, доки профілактична ізоляція в'язниці не забезпечить суспільності перед їх погубним діланням.

Чи однак з хвилиною їх ізоляції в мурах в'язниці погасає в їх душах природжена їм проступна стихія?

Даремна надія !

Вічний бунт тліє в цьому замкнутому, притаєному середовищі, вижидаючи тільки нагоди, щоб бухнути пекельним вогнем і обняти все довкола своїм руйнуючим

червоним полум'ям.

Але вернімся до дійсності.

В нашій конкретній випадку, такою нагодою послужила основна зміна в'язничної системи, dokonана з початком вересня в політичному корпусі н-ської в'язниці. Не хочемо bliще спинятися на фактах відомих загальові читачів з попередніх нотаток у нашому органі. Зазначимо тільки, що скупчена в заведенні маса політичних, розпущена до сваволі давнішою управою, прийняла зарядження нової адміністрації з очевидним, хоч здушеним зденервуванням. Особливож, майже незрозуміле в обличчі своїх мотивів, подразнення визвало серед політичних тимчасове припинення контакту з зовнішнім світом, практикованого в формі т. зв. побачень. Явище гідне фахової уваги, — що згадане подразнення прийняло в мурах в'язниці якісь незвичайні, хоробливі, майже епідемічні форми, — рід масової психози, для якої трудно знайти пояснення в самій "дошкульності" дотичного зарядження. Тимбільше, що згадана психоза охоплювала також одиниці зарядженням не обняті, як це було в загадковому інциденті з кримінальним в'язнем Громом, страшним, жостоким душогутом з Підгір'я, індивідом незвичайної фізичної сили, в якого подразнення вибухло зовсім безглуздо, несподівано, з дикістю дійсно божевільної фурії, якої жертвою впало ціле залізом окуте урядження келії, починаючи від дверей й на кратах і дерев'яному підвіконнику скінчивши й яка мало не потягла за собою жертви з життя одного з в'язничних службовців. Характерна й майже курйозна в своїй загаковості подробиця, що у всіх подібних випадках прояви психози обсервовано особливо в келіях доосередніх, звернених у сторону подвір'я, що може знайшлоб деяке пояснення в тому, що мешканці згаданих келій, позбавлені льокально вигляду на далеку околицю з висоти замку, особливо болюче мусіли відчувати позбавлення їх контакту з зовнішнім світом.

На тлі такого психічного наставлення стає майже зрозумілим відомий, фатальний у своїх наслідках випадок з політичною Марією Крайс, який — можна це вже сказати — належить прийняти як найблищий, безпосередній товчок до вибуху заворушень.

Правда, не зовсім безпосередній.

З рішучою, проте оправданою ліквідацією випадку впала на в'язницю раптова глибока тиша, яка абсолютним спокоєм виповнила два найблищі дні тижня й яку незвичайно легко можна було прийняти як знак остаточного покорення в'язнів і їх резигнації з дальшого пасивного опору.

Дарма!

То була тиша перед бурею.

В четвер, 9-го вересня, в 8-мій год. вечора, відбуває старший дозорець Сп., в супроводі дижурного коридорного, свою чергову вечірню інспекцію келій на лівому крилі політичного корпусу.

Згідно з вимогами нового регуляміну, в'язні підносяться при вході інспекції й займають приписані місця, облегчуючи тим контролю присутніх.

На другому поверсі корпусу, в келії ч. 5., відсиджує кару різночасового ув'язнення чотирьох політичних, між якими — Андрій Степук, учасник відомого процесу

підгірської чотирнадцятки, побіч згаданої Марії Крайс одна з головних постатів процесу.

При вході вечірньої інспекції, три перші в'язні підносяться й займають належні їм місця, — один Степук сидить без сліду уваги в сторону пришельців, зігнутий над дрібною роботою.

Старший дозорець С. приближається до його і взиває спокійно виконати належне.

Степук розгинає свою сяжневу постать, підносить довбню п'ястука й опускає її з коротким хеком на скроню С.

Дозорець падає без чуття.

В ту мить кидаються три інші в'язні на присутнього коридорного, оглушують і повалюють на землю. Зв'язують і пломбують повалених.

Відпоясують зброю. Знаходять ключі. Замикають келію, виходять у коридор і посуваючися вперед, відчиняють по черзі двері сусідніх приміщень.

Перенесіться на хвилю в віддалений коридор третього поверху, келія 41. Спиніться тут і прислухайтесь. З келії дійде вас глухе, шамотання, стукіт і здавлений стогін. По хвилі відчиняться двері, з них вийде п'ять політичних, зігрітих, але спокійних. Зброя, ключі.

Те, що станеться тут у найблищому відтинку часу, відкриє вам притаєний змісл обманної тиші, що залягла в'язницю з вітвіркового полудня.

Була це тиша божевільно стягнутих м'язів, спокій сконцентованої, мовчазної, плянкової готівлі, натура залізної організації, на яку тільки здібні ті діявольські й — коли хочете — подиву в цьому гідні майстри свого діла. Належне розуміння розвитку дальших подій вимагає бодай приблизного ознайомлення з топографією замку.

Положений на скалистому, від сходу недоступно стрімкому горбі, обведений з трьох інших сторін глибокою (6—8 м) фосою й потрійними спадистими валами, являє він собою видовжений, правильний чотирикутник, який своєю суцільною камяною масою замикає втиснуте в його глибину невелике поздовжнє подвір'я. В половині замкнутого комплексу, на висоті партеру, перетинає будівлю низький, кругло склеплений пасаж — тунель, забезпечений на зовні важкими залізними брамами й сполучений кинутим понад фосою мостом з будинком службовим, властивим пропусковим місцем в'язниці, від якого круті, спадисті сходи провадять до битої дороги вниз.

Застосований до своїх теперішніх завдань у пол. минулого століття, являє він зі себе важку, перестарілу, непрозору внутрішню конструкцію, яка в великій мірі причинилася до трохи незвичайного в історії криміналістики розвитку випадків. В його підземній, просторій, у всю довжину корпусів розтягнутій частині, знаходять приміщення дві кухні з приділеними до їх складами провізії й топлевого матеріалу. В надземній частині, у всій своїй висоті втиснутій у тяжкі, грубі мури тесаного каменя, вражає незвичайна одноманітність будови: вузький, недостатньо освітлений коридор посередині й по обох його сторонах ряд келій, з масивним дверима внутр і з малими, кратованими вікнами на зовні. Коридори різних поверхів получені з собою вузькими сходами, з яких останні, збігаючи на партер, виводять вас двома глибокими дверима

обіч пасажу на в'язничне подвір'я. Тут, в останніх днях перед випадками, згромаджено більшу кількість будівельного матеріалу, якому судилося в розвитку випадків відограти неожидану для себе роль.

Отже вернімся до подій.

Звір виходить із клітки.

Будемо точні: не зовсім виходить.

Явище, перед яким спиняється майже безсильно око фахівця. Пригадуєте незрівняні обсервації Васермана в „Справі Маївріція“? Нема такої сили, яка моглаби, спинити довготермінового в'язня перед виходом на волю, коли йому відчиняються двері в'язниці. Мрія про волю вгризається маніякальною ідеєю в психіку в'язня, яка часто його пориває на неминучу погибель при втечі. Їй він мавби опертись?

Двері кліток відчинені, в'язні остаються в келіях.

Треба це признати: на всьому протязі подій не завважено ні одної з боку ворохобників спроби скористуватись витвореною ситуацією для здобуття особистої волі. Так якби якась залізна сила скувала хитку волю проступної маси й для якихось особливих задумів спрямувала її до одної мети.

Ідім слідом за нею!

Після відчинення келій, gros в'язнів остає спокійно на своїх місцях. З усеї, коло півтисячної маси, кидає свої приміщення тільки два невеличкі відділи, кількістю 15—20 душ, з яких один, майже а пустими руками, сходить неспостережно вниз, щоби заняти сходи по обох сторонах пасажу, тоді як другий, обезпечений здобутою гвалтом зброєю, серед абсолютної тиші, опускається центральними сходами, щоб осягнувши партер, з коротким наказом:

— руки вверх!

з'явитися в кімнаті дозорців.

Був це удар диявольськи обрахований і доцільний. Одна може героїчна погорда смерти по стороні шістьох заскочених дозорців могла була знівечити його прецизний рахунок. У розумінні слабости людської не будем строгими суддями, коли тої погорди не знайдемо. Але — пробі! — ніде мабуть так, як саме тут, не булаби вона на місці!

В кінці кімнати дозорців втулилися в стіну невеличкі дверці до закутка, в якому містився склад запасового в'язничного озброєння.

Сюди було спрямоване вістря

початкового удару збунтованих проступників.

Був це перший критичний момент у розвитку випадків, якого перехилення в сторону бунту визначило собою з konieczністю дальші етапи перебігаючих подій.

Пять хвиль займає обеззброєння дозорців і їх відпровадження до відповідних келій. Пять слідуючих хвиль — розбиття збройовні й опанування її змістом.

Кругло двадцять в'язничних крісів і стількиж револьверів з належною до них амуніцією й деякою кількістю вибухового матеріалу — попадає в руки проступників.

Зовсім досить для того, щоб при подібному розвитку подій стати незадовго паном ситуації.

І от з кінцем описаних посягнень заходить несподівано подія, яка вносить деяке зрізничкування в той трохи одноманітний перебіг випадків.

Скажем: фатальне, трагічне зрізничкування.

Припадком, чи може ведений прочуттям знаходиться в той час недалеко політичного корпусу старший дозорець Н. Досвідчений, хоч молодий ще службовець, Н. завважує зразу підозрілий, незгідний з регуляміном рух у входах біля пасажу. Не зважаючи на небезпеку, призвичаєний до виконання належного, повертає він у ту сторону і входить у двері. В той мент, десяток притаєних рук протягається до його з темноти і обхоплює довкола.

Шалене, здисципліноване напруження всіх м'язів молодого тіла, раптовний порив назад і одним розпучливим скоком осягає службовець подвіря. Стрим.

П'ять коротких, алярмуючих стрілів "розтинає сухо повітря.

Криваве то гасло!! Раптовний, гарячковий рух вривається з ним у вечірній спокій подвіря. Живим роєм висипається враз відділ дозорців з "кримінальної" в першому пасажі. Одночасно з тим випадають з карного корпусу інспекційні й дижурні. В глибині пасажу, від фронту появляється горстка служби занятої принагідно в "пропусковому". Вмить обхоплює старший дозорець Н. розсипану масу й стопивши її в дисциплінований загін, повертає обличчям проти корпусу політичних і залягає з ним за зібраним серед подвіря будівельним матеріалом.

Правильний, похвали гідний крок!

Сконцентрованим, наглим вогнем опанувати оба входи біля пасажу! Всі сили напружити для недопущення прориву в сторону кримінальних! Весь засіб амуніції кинути на первісну деморалізацію противника! За всяку ціну витримати становище, доки не наспіє заалармована сила для остаточного зломання бунту!

Признання гідний крок!

Одно — — тільки не взяте в нім під увагу, — через те, що воно з природи своєї не піддається ніякому рахункові.

— Очайдушний, нагальний, фанатично осліплений порив з боку збунтованих.

Мірою його сили нехай буде та повна байдужість до смерті, якої понурими свідками стали в той вечір мовчазні мури вязниці.

— Було страшно стріляти в ту м'яку масу, — розказував потім дозорець Н., потрясений видовищем.

— Я бачив коло себе дозорців, що стріляли з замкнутими очима і з таким перекирвлєнням на лиці, то було трудно знести.

— Вони йшли, йшли з обох дверей, з порожніми руками, помалу, тягуче, як клей, була в тім ціла вічність.

— В середині між ними була жінка, вона йшла просто, на кулі, як люнатична і можна було осліпнути від того.

— Деякі з них мали в руках пограбовану зброю, вони майже не стріляли з неї, вони тільки рівнялися на жінку в середині й перли просто на кулі, тільки шаленому могла

прийти думка про опір.

— Частину з нас вони просто взяли під ноги й помняли, друга частина вирвалася і відступила на браму, пасажом, відстрілюючись по дорозі.

— Ми проскочили міст і засівши в вікнах "службового" весь вогонь кинули в виліт пасажу.

— Не дати мосту!! За ніяку ціну не дати мосту!! — така була думка.

— Ми зовсім заснували вихід з пасажу нашими кулями, нас ще було тринадцять вінтовок, там можна було пройти тільки трупом.

— Зразу було порожно, потім з'явилося кілька темних постатей. Одна з них опала як мішок на коліна, друга замахнула руками й страшний гук розтяв вогняним стовпом повітря.

— Коли ми опам'ятались, була довкола темрява й під ногами хрумтіло скло від побитих вікон. Впереді було тихо й темно й цілий будинок вязниці темнів від погашених світел. Один з нас стрілив у напрямі пасажу, куля відбилася від залізної брами й проспівала рікошетом. Ми сіли в вікнах з готовими рушницями й чекали.

В такій позиції застав хоробру горстку дозорців начальник вязниці майор Ікс, який першим прибув на місце подій. Скоро після того наспіло чергою декілька поліцейних патрулів, у повному озброєнні. При одній з них знайшовся полевий рефлектор, яким освітлено зразу найчуткіше місце вязниці, браму й дорогу до неї.

Брама була замкнута. Від неї, вниз по стіні замку, звисав покремсаний вибухом шматок мосту, як непотрібний остаток відбитого при плечі рамени. В його продовженні, просто вікон, чорніла глибока прірва фоси, майже бездонна в пітьмі вечора. Коли в її глиб опустили світло рефлектора, воно згубилося в тернових хащах її обривних стоків, плутаючись у них безпомічно й наче скрикуючи з болю.

Вязниця мовчала. На декілька сальв, кинутих навгад у її стіни, вона відповіла холодним ехом і знову змовкла. Тільки за кованим луком брами чувся довго якийсь приспінений рух, віддаляючись помалу, і в погаслих вікнах корпусу займалося час від часу слабе нафтове світло, якби блукало по всіх поверхах.

Було страшенне темно. Така слітна, осіння ніч, що опускається вниз разом із хмарою й стоїть на ній нерухомою, чорною масою. В її непроглядності губляться думки й обривається всяка доцільність руху. На летючій нараді, відбутій тут же при світлі рефлектора, ухвалено тимчасом обмежитися до інтензивного стеження всього вязничного будинку, а решту ночі посвятити виробленню пляну остаточної ранішньої ліквідації бунту.

— Якщо панове побачать сьогодні замок у його тодішньому положенні, — продовжує пан комісар по хвилі мовчанки, — а навіть зі змінами в користь проступників, то це треба завдячити тій під кожним зглядом фатальній ухвалі з тої наради.

Замок треба було взяти в першу ніч.

Взяти за всяку ціну й кожним коштом. Кинути всі доступні в дану хвилю сили на форсування фоси й розбиття головної брами. Булоби поплило трохи крові внутрі

будинку. Не булоби спливало тепер червоне полум'я зі шпиля замку — на зовні.

Одну дрібницю випустили ті панове зпід уваги підчас своєї наради: що мають до діла не зі звичайними злочинцями, що легко п'яніють від удачі й ще легше подаються під натиском, — але з особним типом соціального проступника, з людьми навіженими, які в фанатичному осліпленні "йдуть на підбій світа".

В ту ніч не спали на замку, це не в звичаї тих людей.

Коли в п'ятницю перед полуднем, в надії на сформування вхідної брами й ще більше в надії на пасивну допомогу "кримінальних" у фронтовому будинку, команда припустила загальну атаку на замок, — її стрінуло дві прикрі несподіванки:

Недоступний, чисто фізичний, кам'яний опір головного пасажу за брамою й не менше недоступний, а в наслідках більш небезпечний опір усього замкового фронту.

В ту ніч не спали на замку. Висунута з маси диктаторська трійка, про яку нам прийшлося почути згодом, діяла з прикметною в тих людей безоглядністю. Оба широкі пасажі, найслабше місце для оборони забльокковано на всю глибину будівельним камінням. Кримінальних, це друге слабе місце в'язниці, перенесено до осередніх келій і віддано в руки відомого вже нам, залізного Грома. Цілий фронт замку, з виїмком недоступної східної стіни, обсаджено політичними, розміщуючи сили й зброю відповідно до важности пунктів. Були вранці готові.

Не дивуємось після того, коли опізнена й досить хаотично переведена атака спинилась безпомічно на третьому валі, щоб згодом перемінитись у пусту тріскотню крісів, яка тільки будила тривогу в місті й зовсім щось інше на робітничих передмістях.

Атака ганебно заломилась. Стріляння перепинено. Частину відділів відправлено в касарні. Зближався вечір, замок окружено зі всіх боків густою лінією патрулів. Тоді — як у насмішку, як на завершення недолугости цілої акції — піднялася на шпиль замку гарячо — червона плахта й повисла там на щоглі.

Пару тисяч патронів коштувало нас збиття тієї трепки. Збити було треба. Про це ми дізналися згодом, як треба було.

Це був не тільки видимий знак першої перемоги. Це був сигнал на зовні, був клич кинутий на далекі передмістя

й там його, почули, зрозуміли, про це ми переконалися скоро.

— Почалося з дрібної, нічим із загальним станом річей не зв'язаної події. В суботу, згідно з розпорядженням перейшло керівництво всею акцією проти замку в мої руки. Першим, основним моїм потягненням була абсолютна ізоляція ворохобників від зовнішнього світа. Всю околицю замку відгороджено розстрільною патрулів. Всю пішу й колову комунікацію скеровано з головного тракту на окружні дороги. Всяку тінь спроби порозуміння чи контакту приказано перетинати радикально. Сам особисто пильнував я стислого виконання наказу. При допоміж телефонічного отримання з патрулями мав я змогу слідити найменший рух в ізоляційному полі.

В суботу, коло полудня, донесено мені про якусь жінку, велитенських розмірів, яка довгий час кружляла довкола лінії патрулів, приближаючись і віддаляючись напереміну. З полудня, коло третьої, жінка появилася вдруге, тим разом з дитиною на

руках і більш означеним наміром. Вона прийшла від міста, з боку долини і взявши відразу напрям на висунуте, найменш від замку віддалене місце, приблизилась рішучими кроками до лінії патрулів. Коли їй заступили дорогу й казали вернутись, вона приблизилась ще більше й перемовляючись з жовнірами, закидала їх зливою нестримного й зовсім сердечного гумору. Мусів це бути напrawdę пориваючий; живловий гумор, коли за хвилю вся патруля, разом з тим горластим кольосом у спідниці, заходила від шаленого, нічим неопанованого реготу. В часі того веселого, недозволеного перемовлювання, серед одного з чергових вибухів реготу, жінка враз знепритомніла й за хвилю — з страшним криком, з випяленими очима, кинулася вперед, попри стежку, як летюча гора в напрямі замку. Була з дитиною як ошаліла, перла вперед широкими скоками, кидаючи вгору безперестанку рукою й викрикуючи невпинно.

З віддалі, з гори, з вікна найвищого поверху, давала їй умовлені знаки дрібна, біла долоня, просуваючись між крати. Дехто бистріший добачував також блідий оваль обличча над рукою. Воно було неясне, тоді як долоня кивала оживлено, виконуючи рівномірні порушення. Внизу, як відповідь, шалів беззв'язний крик жінки — велитня, в який трохи неймовірно вплітався дзвінкий, сильний голос, зворушеної дитини.

Було тут явне порозуміння, про це не могло бути двох думок під ту хвилю. Жінку з дитиною схоплено в половині дороги і з великим накладом енергії притримано й арештовано. В напрямі дотичного вікна скеровано вогонь, якого сила відповідала особливості випадку. Не зважаючи на те дрібна, біла долоня остала в вікні, між кратами, а дехто бистріший добачував також блідий оваль обличча понад нею. Була там до смеркання, бліда й нерухома.

Могла зрештою бути мертва.

До речі: проведення арештованої з дитиною на місце переслужання стрінуло подорозі несподівані й симптоматичні перешкоди. Безпосередньо вони впливали зі страшної живлової сили того велитня — жінки, яка була здібна виладовуватись не тільки в нападах пориваючу простого гумору, але ще більше в елементарних вибухах шаленого, безоглядного обурення. Проте їх ширші основи лежали в іншій, дальше потягненій площі, і це власне було гідне особливої уваги в даних обставинах.

При переведенні арештованої вулицями міста, почали збіратись по обох сторонах дороги досить численні групи деяких елементів, з яких середини, виривались під адресою ескорти зовсім недвозначні, погрозливі вигуки. Крок за кроком товпа ця зростала, її вигуки ставали все прозоріші, при чому з прикметним для товпи браком логіки до них примішувались неясні ще алюзії до подій на замку. Коли цей своєрідний похід вийшов із середмістя й повернув униз Катедральної в dokonуваних тут військових будівель вихопився гурт молодих робітників і прорвавши товпу з цього боку, зажадав від ескорти увільнення арештованої. Ескорта відмовила. Товпа, збудоражена виступом будівельників, стала погрозово активною. Ескорта зробила належне.

Впали, постріли.

Перші постріли серед міста, важні, коли хочете, символічні, в відношенні до

недалекої будуччини.

Наспіла заалармована поміч. Товпу розсіяно. Арештовану доставлено на місце призначення.

Ввечері повторилися спроби демонстрації у різних кінцях містах, які насовували здогад, що мається до діла з пляною, таємно керованою акцією, якої цілі були нам поки що неясні.

Цей здогад знайшов своє підтвердження в подіях найближчого дня, які — це панове побачать — були вже недвозначні щодо свого спрямування.

Як мабуть нетрудно догадатися, нове керівництво акцією проти ворохобників не мало наміру обмежитись до абсолютної ізоляції гнізда бунту. Після ґрунтового ознайомлення з топографією замку й його внутрішньою будовою, команда приступила до вироблення одноцільного пляну акції, якого вступом мало бути декілька близьких потягнень підготовчого характеру.

В звязку з одним із них, команда віднеслася до обох місцевих рафінерій з мотивованою просьбою поставити в її часове розпорядження деякі часті пожежного приладдя (малося на думці помпи) разом з фабричною

обслугою. Мусимо це признати, команда знайшла повне зрозуміння з боку дотичних адміністрацій. Але тут саме виринули несподіванки, які — метафорично висловлюючись — відкрили нам очі на ситуацію й примусили насторожитись.

Коли в умовлену пору, адміністрація заведень Rocky Oil видала відповідне зарядження, фабрична обслуга пожежного ґаражу навріз відмовилась виконати належне.

Подібний вислід мало зарядження дирекції заведень Пе Н, при чому в данім випадку проявилась поважна агресивність з боку робітників у відношенні до адміністраційного персоналу.

В обох випадках, безпосередньо після відмови, відбулися на території заведень летючі масівки місцевих робітників, на яких незнані блище осібняки

закликали до явної оборони збунтованих в'язнів,

загрожуючи зривом роботи на випадок якогобудь співвідношення адміністрації заведень до ліквідаційної акції.

Найближчої ночі, невислідженими дотепер злочинцями dokonано поважного — ушкодження міської пожежної помпи, доставленої в наше розпорядження.

Вистане мабуть зіставити три наведені факти й додати до них нові невдалі спроби вуличних демонстрацій, щоби відчуті в цьому всьому один плян, одну керуючу руку, яка діє бездоганно, вникаючи навіть у секретні, найвищому тільки оточенню відомі наміри команди.

Сьогодні можемо ствердити, що маємо проти себе глибоко законспірований, хоч явний у наслідках своєї роботи т. зв.

комітет оборони,

який з прикметною для тих людей нахабністю, використовуючи повстале в звязку з подіями на замку напруження, старається включити його в свої загальні, злочинно

проти існуючого суспільного ладу спрямовані пляни.

В той спосіб, знаходимося в стані

подвійної облоги,

яка вимагає від нас подвоєної уваги, а одночасно радикальної, бистрої й на зовні неособливо голосної акції.

— Конкретніше?

Пан комісар здвигає плечима й додає по хвилі, з прикметним для себе поважним усміхом:

— Чекаємо — відповідного вітру.

Робимо великі очі. Мимоволі здригаємось на дзвінкий крик телефону й напружено слідимо обличча пана комісара.

Одна за одною пробігають по йому три короткі тіни, спиняючися в суворих складках губ. Комісар відкладає трубку й вирівнює плечі. Твердне. Його брови стягаються вперед двома загостреними стрілками.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.618. Четвер, 16. вересня 192... р. Р. XX.

Кроваві демонстрації в Н. Співучасть збунтованих проступників у заворушеннях. Жертви в людях. Напружена ситуація в місті.

Кровавий день у Н.

(Телефоном від власного кореспондента).

Вівторок, дванадцята, після бурхливого, на території Пе Н відбутого зібрання, кількатисячна товпа робітників рушила демонстраційним походом у сторону міста. В часі походу піднято численні транспаренти з протидержавними закликами, з домаганнями негайного виконання всіх жадань збунтованих на замку проступників і загальної амнесії для політичних. На збігу вулиці Підгірської з Замковою заступив демонстрантам дорогу сильний відділ місцевої поліції, який візав зібраних розійтися. Підбурена злочинними елементами товпа кинулася на кордон поліції, намагаючись прорватися в напрямі середмістя. Поліція зробила ужиток зі зброї

Після третьої сальви

товпа відхлинула назад, оставляючій на місці кількох убитих і ранених. Частина походу пробилася вниз Підгірської в сторону замку, де після короткої сутички з патрулями демонструвала в безпосередній близькості вязниці. Заб'юковані в замку проступники відповіли протидержавними окликами й піднесенням прапору. Впроваджене в акцію військо поклало край дальшим заворушенням. Ситуація в місті напружена.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8619. П'ятниця 17. вересня 192... р. Р. XX.

Відгомін н-ських подій в столиці. Спроби заколотів у промислових осередках. Справність органів публичної безпеки.

Демонстрації в столиці.

16. вересня, п. р. ,

В зв'язку з випадками в Н. відбулися тут учора спроби вуличних демонстрацій, які вдалося втримати в незагрозливих для публичного спокою границях. Одночасно довідуємося про аналогічні спроби заколотів у промислових осередках гірничого басейну. Поважніший перебіг мали заворушення в Гутниках, де товпа демонстрантів зірвалась у приміщення в'язничної служби, демолючи урядження й допускаючись насилля над в'язничним персоналом. Силами наспілої поліції зліквідовано заколот. — У всіх згаданих випадках належить піднести справність і своєчасність виступів органів публичної безпеки.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.620, Субота, 18. вересня 192... р. Р. XX.

Епідемія в'язничних бунтів у краю.

Загрозливі симптоми.

17. вересня, п. р. Публична опінія столиці занепокоєна епідемічним характером в'язничних бунтів, які останніми днями далися відчутти одночасно в різних сторонах краю. Звертає на себе увагу чисто демонстраційний перебіг заворушень, які в більшості випадків вибухають без найменшого приводу з боку дотичних адміністрацій. Промовляє за тим між іншим скоро проминаючий характер заколотів. Виїмок становлять заворушення

В І-ЦЬКІЙ В'ЯЗНИЦІ,

де організована з в'язнів боївка, після завзятої сутички, під проводом політичного Данька Білого опанувала часово приміщенням в'язниці. Не зважа

ючи на фанатичний спротив збунтованих, випадки війшли вже в стадію успішної ліквідації.

Нечергове видання

ГАЗЕТИ ВЕЧІРНЬОЇ

Ч. 8.621. Субота, 18. вересня 192... р. Р. XX.

Стан облоги в Н.

Провокаційні слухи. Загальний страйк робітників промислових заведень. Паніка в промислових колах. — Домагаємось ліквідації!

18. вересня, п. р.

(Телефоном від власного кореспондента).

В ночі з 17-го на 18-те вересня поширили невідомі поки-що справники, на передмістях Н. провокаційні слухи про близьке плянування газової атаки на збунтовану в'язницю. Ці провокаційно-злобні вістки дали привід до злочинно-підсичуваних хвилювань серед місцевого робітництва, які зростаючи протягом ночі, закінчилися досвіта проголошенням загального страйку всіх промислових заведень н-ського району. Страйковий рух виявляє тенденції до поширення на всі інші райони нафтового басейну. В зв'язку з витвореною ситуацією команда міста зарядила

загострене військове поготівля

в місті й околиці.

Зазначити належить, що в обличчі затяжної економічної кризи в нафтовій продукції

Румунії, припинення роботи в нашому нафтовому районі являється ножем у спину незвичайно корисної господарської кон'юнктури. Проголошення страйку викликало загальну паніку в промислових колах Н. Загальна громадська опінія домагається негайної ліквідації убійчого напруження в положенні й привернення необхідної для життя нормальної атмосфери

спокоею і правопорядку.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.623. Вівторок, 21 вересня 192.. р. Р. XX.

Відпруження в Н. Перші висліди праці Надзвичайної Комісії по ліквідації випадків. "Бути чи не бути" н-ський в'язниці?

Н., понеділок, 20. вересня.

(І. К.) Глибоко відчувається спокій, який на ваших очах вертається помалу на вулиці. Правда, напруження ще не зовсім уступило, ще тут і там з'являються невеличкі згустки хмар, які при зміні атмосферичного тиснення моглиби стати небезпечні, але — робота ліквідаційної комісії посувається жваво вперед і ми безупинно зближаємося до того дня, коли вся та жахлива й трохи неймовірна історія перейде вкінці дійсно в обсяг — історії.

Цю певність ви схоплюєте передовсім у виразі лиця пересічного обивателя, того чуткого барометра суспільної безпеки, який уже з нетаєним вдовolenням виходить на свою вулицю й вирівнюючи крижі, шукає очима свого найближчого сусіда, з яким можнаби розворушити трохи заляклий язик. На пішоходах збираються вже невеличкі гуртки знайомих, які поглядають іще в ряди — годи в напрямку замку за містом, але вже пробують перейти по одну й другу сторону, стверджуючи в той спосіб своє нехитбе право на спокій і — вулицю.

Сензацію дня становить поки що відрядження делегатів в'язниці на переговори з комісією. Пропущені з подвіря крізь вузький отвір у бльокованому ще пасажі й проведені більш для формальности невеличкою ескортою в'язничної сторожі, були вони вчора предметом загального зацікавлення й коли можна так виразитись — істотними героями дня. Правда, — героїчного в їх небагато. Навпаки — звертає на себе увагу їх якась звичайна, трохи може сіра простота в поведенні й той особливий, замкнутий у собі спокій, за яким чується прикметна для тих людей безпечність за мотиви своїх учинків і їх цілеве призначення.

Особливу увагу притягає до себе між делегатами молода жінка, відома вже нам політична Марія Крайс, ще майже дівчина з вигляду, з блідим, досить субтельним обличчям, у якому ви з деяким здивуванням шукаєте ризик, що позволилиб вам відгадати за собою ту жінку яка в памятний день, у так фатальному для себе співвідношенні сил, порвалася на чинну зневагу начальника, майора Ікс. Пробігаєте поглядом по тонкому, спокійному овалі лиця, спиняєтесь на дуже простому, якомсь хлопячо відкритому виразі очей і не розуміючи властиво для чого, — перестаєте дивуватись.

Між іншим з особою Марії Крайс зв'язана від учора невеличка пригода, яку сього

дня, з сльозами в очах, оповідають собі по домах сентиментальні: міщаночки. Не будемо заперечувати, — є в тому дещо зворушливе й — людське.

Коли вчора, опівдні, відбувалася перша зустріч делегатів вязниці з ліквідаційною комісією, між публікою зібраною з тої нагоди на пішоході, звертала увагу своїм неспокійним поведінням жінка — кольос, з малою, чорноокою дитиною на руках. Усіма своїми рухами виявляла вона крайню нетерпеливість, охала, кидалась і ревниво берегла свого передового місця на краю пішохода. Була рівно третя, як у дверях комісаріату появилися делегати. З криком подібним на стогін, зірвалась жінка — кольос зі свого місця й розсадивши лінію ескорти просто звалилась на груди дрібної делегатки. Повстало велике замішання. Згодом вияснилось, що делегатка — мати дитині. Було повно зворушення по обох сторонах. На просьбу публіки також з огляду на загальне положення молодій матері дозволено взяти дитину на руки й пронести її здовж дорогою, до самого замку. Тут наступило прощання, яке становить кульмінаційну точку в сентиментальних оповіданнях міщанок, і в якому очевидно є багатий матеріал для вияву гуманної чутливості.

Не будемо дивуватись, коли в атмосфері такого обопільного зрозуміння, робота ліквідаційної комісії посувається живо вперед і коли її члени виявляють далеко йдучу уступливість супроти учасників недавньої революції.

Як нас повідомляють, в останньому часі береться поважно під увагу можливість цілковитої ліквідації н-ської вязниці, яка своєю загальною конструкцією як і своїм протигігієнічним улагодженням, ніяк не відповідає останнім вимогам модерного вязництва.

На нашу скромну опінію, належить тільки вітати цей задум, якого здійснення об'єктивно розв'язує справу, а суб'єктивно — повинно задоволити обі сторони:

як тих, з гори, що говорять, так і тих — знизу, що діють.

ГАЗЕТА ВЕЧІРНЯ

Ч. 8.638. Четвер, 7. жовтня 192.. р. Р. XX.

З ХРОНІКИ НАФТОВОГО БАСЕЙНУ.

Перші ластівки з ліквідації н-ської вязниці.

З Н. доносять: Вівторок, 5-го ц. з місце

вої вязниці на замку відправлено перший транспорт політичних, призначений у кількості 20-ти душ (у чому дві жінки) до одного з карних заведень (округи). Не зважаючи на ранню годину, на площі перед стацією зібралася деяка кількість відомих зі своїх демонстраційних виступів елементів, які при зближенні згаданого транспорту викинули транспаренти з закликом до проступної боротьби за визволення політичних. Недоспілих демонстрантів розсіяно без особливого спротиву. Не рахуючи цього дрібного інциденту відправа політичних відбулася в повному й нічим незаколюченому спокою.

І так

ЛІ

ТУТ.

Ой, Лі !

Вона спинається на лутку вікна й осліпло — жадно зорить горючого птаха, що важко виходить на крівлю.

Крівля просто, вгору, і вниз від неї довгі, сині тіні стін, з чорними зіньками вікон. Хтось там напроти гойдає квітчасті килими, хтось киває червоною головою й молодо — дзвінко кличе понад глибоку темінь подвіря.

Лі чує клич, вона здрігає солодко й бє долоньками в лутку й регоче — регоче заливчо:

— Так, Лі тут !

Лі прийшла вчора (-Логвинів узяли вчора-), і може піде завтра (-Нату візьмуть завтра-), піде на грудях Янка, Довгого Янка. — тут— там, тут — там, як в орбіті.

— Так, Лі тут !

І от у сінях дзвінок, — і це Іва.

Іва — солод пахучий в зіницях і — ліньки — ліньки хода.

— Йдем Лі, субота.

Лі знає.

Лі дуже — дуже так знає.

Лі не вміє сказати, як —знає!

Вона обхоплює ручками шию й стискає болюче — болюче.

— Ів — ва !

—Йдем.